

Κεφάλαιο 9

Η Ευρώπη ανάμεσα σε δύο πολέμους

Κεφάλαιο 9

Η Ευρώπη ανάμεσα σε δύο πολέμους (1919–1939)

A. Η Ευρώπη και ο κόσμος στο Μεσοπόλεμο

Πολιτική αστάθεια και αμφισβήτηση της δημοκρατίας

Γερμανία

Από το 1919 και μέχρι το 1933 (που την εξουσία παίρνει ο Αδόλφος Χίτλερ) η Γερμανία είναι **αβασίλευτη δημοκρατία**. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή ως Δημοκρατία της Βαϊμάρης, από το όνομα της πόλης όπου το 1919 υπογράφηκε το νέο σύνταγμα του γερμανικού κράτους. Την περίοδο αυτή η Γερμανία αντιμετώπισε μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα (φτώχεια, ανεργία, πληθωρισμό, υποτίμηση του νομίσματος), αλλά με δάνεια από τις ΗΠΑ μπόρεσε σιγά σιγά να αναπτύξει τη βιομηχανία της. Στα προβλήματα της Γερμανίας την περίοδο αυτή αναφέρονται τα παρακάτω δύο αποσπάσματα. Το πρώτο είναι από ένα γράμμα που έγραψε μια Αμερικανίδα δημοσιογράφος.

Π 9.1

Γερμανικό γραμμάτιο που άξιζε ένα δισεκατομμύριο μάρκα (1923).

Π 9.2

Η Γερμανία βρίσκεται φέτος σε τραγική κατάσταση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις εργατικές μάζες, που υποσιτίζονται τόσο πολύ ώστε η φυματίωση θερίζει, κυρίως τα ανήλικα παιδιά [...]. Έζησα σε εργατικά σπίτια· κρατιούνται στη ζωή με βραστές πατάτες, μαύρο ψωμί που το αλείφουν με λαρδί [= χοιρινό λίπος] αντί για βούτυρο, και χαλασμένη μπίρα. Σ' ένα ξενοδοχείο η υπηρέτρια λιποθύμησε στο δωμάτιό μας την ώρα που άναβε τη φωτιά. Αιτία ήταν η εξάντληση. Μιλήσαμε μαζί της αργότερα και μάθαμε ότι δουλεύει 17 ώρες τη μέρα για 95 μάρκα το μήνα – γύρω στα 50 σεντς [= κάτι λιγότερο από μισό δολάριο].

Απόσπασμα από γράμμα της Άγκνες Σμέντλνι προς τη Φλόρενς Λένον, 31 Δεκεμβρίου 1921

Το δεύτερο είναι από το βιβλίο ενός Γερμανού λογοτέχνη και δημοσιογράφου και μάς μιλάει για την υποτίμηση του γερμανικού μάρκου.

Π 9.3

Η υποτίμηση του μάρκου δεν ήταν κάτι πρωτόγνωρο. Το πρώτο τσιγάρο που είχα καπνίσει στα κλεφτά το 1920 κόστιζε ήδη μισό μάρκο. Ως το τέλος του 1922 οι τιμές είχαν σιγά σιγά δεκαπλασιαστεί ως και εκατονταπλασιαστεί [...] και το δολάριο κυμαινόταν στα 500 μάρκα περίπου [...]. Τώρα όμως [1923] το μάρκο άρχισε να τρελαίνεται [...]. Το δολάριο έφτασε στα 20.000 [μάρκα], έμεινε για λίγο εκεί, σκαρφάλωσε στα 40.000 [...] και κατόπιν [...] άρχισε να αυξάνεται [...] κατά δεκάδες και εκατοντάδες χιλιάδες [...]. Το κόστος ζωής άρχισε να καλπάζει ιλιγγιωδώς, γιατί οι έμποροι ακολουθούσαν από κοντά το δολάριο. Μισό κιλό πατάτες, που την προηγούμενη κόστιζε μόλις πενήντα χιλιάδες μάρκα, σήμερα κόστιζε κιάλας εκατό χιλιάδες· ο μηνιαίος μισθός των 65.000 που είχες λάβει την Παρασκευή δεν έφτανε την Τρίτη για ν' αγοράσεις ένα πακέτο τσιγάρα.

Σεμπάστιαν Χάφνερ, Αιηφώντας το Χίτλερ. Ιστορία ενός Γερμανού, έτος 1939

Το δικό του κόμμα

Στην ουσία απαγορεύτηκαν τα άλλα κόμματα και κυβερνούσε μόνο το κόμμα του Κεμάλ (μονοκομματισμός). Αυτό δικαιολογήθηκε με διάφορους τρόπους: ότι ο λαός δεν ήταν έτοιμος για πραγματική δημοκρατία, ότι υπήρχαν δυνάμεις που ήθελαν να ξαναγουρίσουν την Τουρκία στο οθωμανικό της παρελθόν, ότι την απειλούσαν ξένες δυνάμεις κ.ά.

Όπως μπορούμε να δούμε και στο παρακάτω απόσπασμα από μια γαλλική εφημερίδα, πολλοί συμφωνούσαν με αυτές τις δικαιολογίες.

Π 9.4

Οι περιστάσεις ανάγκασαν τον αρχηγό του κράτους να επιβάλει δικτατορία. Ο Μουσταφά Κεμάλ δεν μπορούσε να ενεργήσει διαφορετικά. Ευθύς εξ αρχής βρήκε αξιόλογη αντίσταση. Υποχρεώθηκε ν' αντιμετωπίσει τους χοτζάδες [...] και τους οπαδούς του σουλτάνου, που στηρίζονταν σ' εξωτερικούς παράγοντες [...]. Πάνω απ' όλα όμως [...] διαπίστωσε σύντομα ότι ο τουρκικός λαός, ο οποίος είχε υποστεί επί αιώνες το αυθαίρετο σουλτανικό καθεστώς, δεν μπορούσε να ακολουθήσει, χωρίς μια μακροχρόνια προπαρασκευαστική περίοδο, το δρόμο της καθαρής δημοκρατίας [...]. Αν η δικτατορία υπάρχει, πρέπει να παραδεχτούμε ότι είναι αναγκαία.

Άρθρο στη γαλλική εφημερίδα *Le Tan*, έτος 1928

Π 9.5

Λατινικό αλφάβητο

Για την κατάργηση της αραβικής γραφής και την αντικατάστασή της από το λατινικό αλφάβητο μάς μιλάει το παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα για τη ζωή της συζύγου του Ισμέτ Ινονού που έγραψε η εγγονή της. Ο Ισμέτ Ινονού ήταν στρατιωτικός, πήρε μέρος στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919–1922 και στη συνέχεια ασχολήθηκε με την πολιτική.

Π 9.6

Έβγαλε ένα μπλοκ [ο Ισμέτ Ινονού] από την τσέπη του, κάθισε δίπλα στη σύζυγό του και το άνοιξε [...]. Έγραψε στο λευκό χαρτί το όνομα της γυναίκας του με λατινικά γράμματα: ΜΕΒΧΙΜΠΕ. Εξήγησε το σκοπό του λέγοντας: «Θα δεις, είναι πολύ εύκολο, θα τα μάθεις αμέσως. Δε θα υπάρχουν πλέον αραβικά γράμματα. Θα διαβάζουμε μόνο αυτά.» [...]. Ο Μουσταφά Κεμάλ εργάστηκε με όλες του τις δυνάμεις για να καθιερωθεί το καινούργιο αλφάβητο σε ολόκληρη τη χώρα. Στα τέλη του 1928 οι εφημερίδες και τα βιβλία άρχισαν να τυπώνονται με το λατινικό αλφάβητο· άνοιξαν ειδικά σχολεία και άρχισαν να παραδίδονται μαθήματα. Για δύο χρόνια [...] οι άνθρωποι επιστρέψανε στα πρώτα μαθητικά τους χρόνια.

Γκιουλοούν Μπιλγκεχάν, *Μεβχιμπέ. Η κυρία Ινονού*, έτος 1994

Ο Μουσταφά Κεμάλ μπροστά σ' έναν πίνακα δείχνει το νέο αλφάβητο.

Π 9.7

Ινδία

Στην Ινδία είχε αναπτυχθεί ένα ισχυρό κίνημα που ζητούσε ανεξαρτησία από τη Μεγάλη Βρετανία. Ηγέτης του ήταν ο πολιτικός, στοχαστής και επαναστάτης Μοχάντας Καραμτσάντ Γκάντι (1869–1948), γνωστός με το όνομα Μαχάτμα (που σημαίνει μεγάλη ψυχή) Γκάντι. Ο Γκάντι υιοθέτησε την παθητική αντίσταση ενάντια στους Βρετανούς, δηλαδή την αντίδραση χωρίς βία. Το 1917 οι Βρετανοί υποσχέθηκαν στους Ινδούς αυτονομία και το 1935 παραχώρησαν σύνταγμα και τοπικές κυβερνήσεις. Η Ινδία έγινε ανεξάρτητο κράτος το 1947. Ένα χρόνο μετά, ο Γκάντι δολοφονήθηκε στο Νέο Δελχί από ένα συμπατριώτη του.

Ο Μαχάτμα Γκάντι. 1938.

Η οικονομική κρίση και οι συνέπειές της

Κραχ της Ουόλ Στριτ

Γιατί κατέρρευσε το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης; Πολλοί Αμερικανοί αγόραζαν μετοχές ελπίζοντας ότι θα πλουτίσουν. Φαινόταν απλό και εύκολο να πλουτίσει κανείς, όπως διαβάζουμε στο παρακάτω απόσπασμα από ένα άρθρο που γράφτηκε λίγο πριν από την οικονομική κρίση.

Αν κάποιος αποταμιεύει 15 δολάρια την εβδομάδα και τα επενδύει σε καλές μετοχές [...], ύστερα από 20 χρόνια θα έχει τουλάχιστον 80.000 δολάρια [...]. Θα είναι πλούσιος [...]. Έχω πειστεί απόλυτα ότι ο καθένας όχι μόνο μπορεί να γίνει πλούσιος, αλλά πρέπει να γίνει πλούσιος.

Τζον Τζέικομπ Ρέισκομπ, Όλοι πρέπει να γίνουν πλούσιοι, έτος 1929

Π 9.9

Π 9.8

Ένας Αμερικανός που καταστράφηκε οικονομικά πουλάει το αυτοκίνητό του για 100 δολάρια.

Όμως στα τέλη της δεκαετίας του 1920 πολλά ευρωπαϊκά κράτη δήλωσαν ότι δεν μπορούσαν να πληρώνουν τα χρέη τους στις τράπεζες των ΗΠΑ. Αυτό έφερε αναστάτωση και πολλοί άρχισαν να πουλάνε όλοι μαζί τις μετοχές τους. Οι τιμές τους έπεσαν τόσο πολύ ώστε το χρηματιστήριο κατέρρευσε.

Αγροτικά προϊόντα

Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι αγρότες στις ΗΠΑ με την οικονομική κρίση.

Τους τελευταίους τρεις μήνες επισκέφτηκα [...] περίπου είκοσι πολιτείες σ' αυτή την πλούσια και όμορφη χώρα. Κάποιοι πολίτες στη Μοντάνα μου είπαν ότι άφησαν χιλιάδες στρέμματα με σάρι στα χωράφια και δεν τα έκοψαν, επειδή η τιμή πώλησης [...] δε θα κάλυπτε ούτε τα έξοδα για το θερισμό. Στο Όρεγκον είδα χιλιάδες στρέμματα μήλα να σαπίζουν στα χωράφια. Την ίδια στιγμή υπάρχουν χιλιάδες παιδιά που από τη φτώχεια αυτό το χειμώνα [...] δε θα φάνε ούτε ένα μήλο.

Μαρτυρία του Όσκαρ Αμέριντζερ στην Κυβερνητική Επιτροπή των ΗΠΑ, έτος 1932

Π 9.10

Δημόσια έργα

Ο Ρούζβελτ ονόμασε την πολιτική αυτή **νέα συμφωνία (νιου ντιλ)** με τους πολίτες. Σχεδιάστηκαν μεγάλα δημόσια έργα όπου δούλεψαν χιλιάδες άνεργοι, το χρήμα κυκλοφόρησε πάλι, μαζεύτηκαν κεφάλαια για τις βιομηχανίες και την αγροτική οικονομία και δόθηκε κοινωνική βοήθεια στους φτωχούς και στους ανήμπορους.

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Ρούζβελτ μιλάει για την ανάγκη να παρέμβει το κράτος στην οικονομία κάνοντας μεγάλα δημόσια έργα.

Ως προς την άμεση ανακούφιση [από την οικονομική καταστροφή] βασική αρχή είναι ότι [...] αυτή η [...] κυβέρνηση [...] οφείλει να εξασφαλίσει ότι κανένας πολίτης δε θα πεινάσει. Επίσης [...] η [...] κυβέρνηση πρέπει να προσφέρει [...] εργασία όπου αυτό είναι δυνατό. Εσείς κι εγώ γνωρίζουμε ότι για τα εθνικά δάση, για την πρόληψη από τις πλημμύρες και για τις εργασίες για τα φράγματα, υπάρχουν έτοιμα σχέδια τα οποία δεν έχουν γίνει, [και σε αυτά] δεκάδες χιλιάδες, και ίσως εκατοντάδες χιλιάδες, άνεργοι συμπολίτες μας μπορούν να βρουν [...] απασχόληση.

Φράνκλιν Ρούζβελτ, Ομιλία στη Βοστώνη, έτος 1932

Π 9.12

Π 9.11

Ο Φράνκλιν Ρούζβελτ (1882–1945) γιορτάζει τη νίκη του στις προεδρικές εκλογές του 1932.

Η Σοβιετική Ένωση

Λιμός

Στο λιμό (πεινά) των ετών 1932–1933 αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα από το γράμμα που έγραψε ένας Σοβιετικός συγγραφέας στο Στάλιν.

Π 9.13

Σήμερα, στην επαρχία Βιεσιένσκ, όπως και στις άλλες, τα μέλη των κολχόζ και οι ατομικοί ιδιοκτήτες [= όσοι ακόμη διατηρούσαν τη γη τους] πεθαίνουν από πείνα· οι ενήλικοι και τα παιδιά είναι πρησμένοι και τρέφονται με τρόφιμα ανάξια για ανθρώπινα όντα, με ψοφίμια, με φλούδες από βελανίδια και με χόρτα του βάλτου. Με μια λέξη η επαρχία μας δε διαφέρει σε τίποτα από τις άλλες επαρχίες της χώρας μας [...]. Το 99% του εργαζόμενου πληθυσμού υποφέρει [...].

Γράμμα του Μιχαήλ Σόλοχοφ στον Ιωσήφ Στάλιν, 4 Απριλίου 1933

Λατρεία του ηγέτη

Ενδεικτικά διαβάζουμε τα παρακάτω αποσπάσματα που δημοσιεύτηκαν σε σοβιετικές εφημερίδες:

Π 9.14

Οι πεζογράφοι δεν ξέρουν πια με τι να σε συγκρίνουν,
οι ποιητές δεν έχουν πια αρκετά μαργαριτάρια
για να σε στολίσουν.

Εφημερίδα *Ιζβέστια*, 15 Αυγούστου 1936

Π 9.15

Ω εσύ Στάλιν, μέγале ηγέτη των λαών,
εσύ που γέννησες τον άνθρωπο,
εσύ που γονιμοποιείς τη γη,
εσύ που ξανανιώνεις τους αιώνες,
εσύ που πλέκεις τα μαλλιά της άνοιξης [...].

Εφημερίδα *Γράβντα*, 28 Αυγούστου 1936

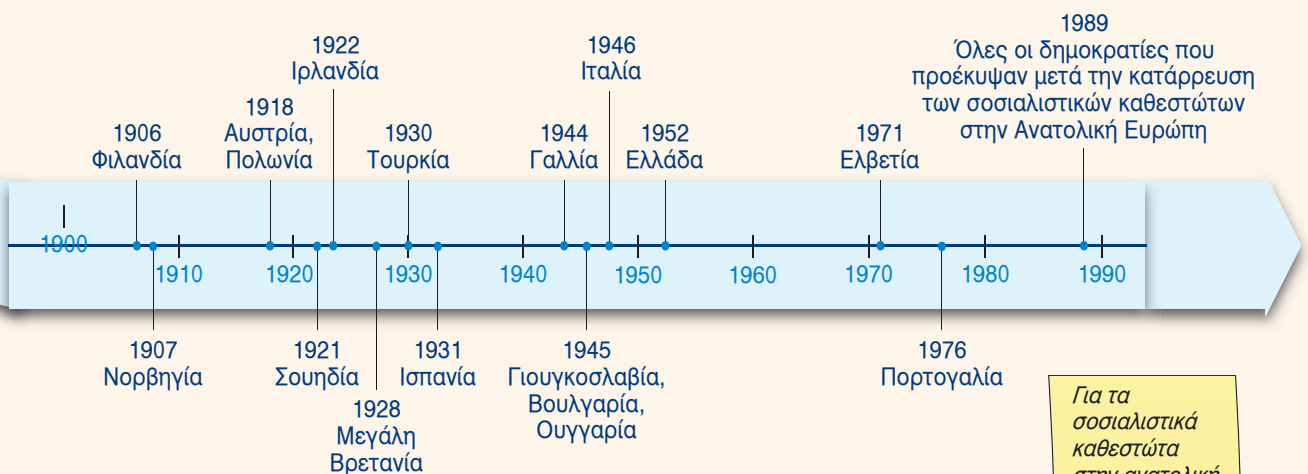
Κρατικές παρεμβάσεις στις ευρωπαϊκές κοινωνίες

Πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες

Χρειάστηκαν σχεδόν εκατό χρόνια για να αποκτήσουν όλες οι ενήλικες γυναίκες στην Ευρώπη πλήρη πολιτικά δικαιώματα.

Πλήρη πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη

Π 9.16

Για τα σοσιαλιστικά καθεστώτα στην ανατολική Ευρώπη θα μιλήσουμε στη σ. 205.

Να τον βελτιώσουν «σωματικά και ηθικά»

Σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη όλο και περισσότεροι συμφωνούσαν ότι το κράτος πρέπει να φροντίζει την υγεία των πολιτών, να στηρίζει την οικογένεια και να καλλιεργεί τις αποδεκτές αξίες, παρόλο που δε συμφωνούσαν όλοι ποιες είναι αυτές.

Έτσι πολλά ευρωπαϊκά κράτη πήραν μέτρα για να:

Καλυτερέψουν τις συνθήκες διαβίωσης, κυρίως των λαϊκών στρωμάτων.

Εμποδίσουν τους «υγιείς» πολίτες να σχετίζονται (και κυρίως να παντρεύονται) με τους «επικίνδυνους» πολίτες.

Π 9.17

40.000 νέοι και νέες πήραν μέρος στις γυμναστικές επιδείξεις που έγιναν στην Κόκκινη Πλατεία στη Μόσχα (1937). Σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη οι κυβερνήσεις καλλιεργήσαν στους πολίτες την ιδέα για την αξία της υγιεινής ζωής, αλλά και τη γυμναστική, για να αποκτήσουν υγιή και δυνατά σώματα.

Για τον αντισημιτισμό στην Ευρώπη την προηγούμενη περίοδο μιλήσαμε στη σ. 88.

Για τη ναζιστική Γερμανία μιλάμε στις σ. 176-178.

Επικίνδυνοι για τη «δημόσια υγεία» θεωρήθηκαν οι φτωχοί, οι άρρωστοι και όσοι έμοιαζαν διαφορετικοί. Σε πολλές χώρες διαδόθηκαν ιδέες που χώριζαν τους ανθρώπους σε «ανώτερες» και «κατώτερες φυλές» (**φυλετικός ρατσισμός**). Πολλοί στράφηκαν ενάντια στους Εβραίους και αναπτύχθηκε νέο κύμα **αντισημιτισμού**. Αρκετοί θεωρούσαν επικίνδυνους και τους κομμουνιστές και τους ομοφυλόφιλους. Πολλοί γιατροί και άλλοι επιστήμονες υποστήριζαν την άποψη ότι πρέπει να γίνουν παρεμβάσεις για να βελτιωθεί η «ποιότητα» του πληθυσμού (**ευγονική**). Οι ιδέες αυτές εφαρμόστηκαν στην πιο ακραία τους μορφή στη ναζιστική Γερμανία, που δολοφόνησε μαζικά όσους θεωρούσε ότι ήταν φυλετικά κατώτεροι.

Π 9.18

Εκδήλωση της βρετανικής «Ένωσης Γυναικών για την υγεία και την ομορφιά» στο Λονδίνο. 1935.

Η καθημερινή ζωή, οι επιστήμες, η τεχνολογία και η τέχνη

Νέες επιστημονικές ανακαλύψεις

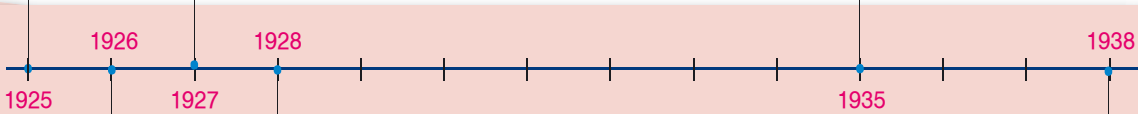
Μερικές από αυτές είναι:

Π 9.19

Οι πρώτες κινηματογραφικές ταινίες με ήχο.

Μπαίνουν τα θεμέλια της κβαντικής μηχανικής.

Δημιουργείται το πρώτο ραντάρ.

Εκτοξεύεται ο πρώτος πύραυλος.

Ανακαλύπτεται πενικιλίνη.

Κατασκευάζεται το πρώτο στυλό διαρκείας.

Π 9.20

Ο Βέρνερ Χάιζενμπεργκ (1901–1976). Στη δεκαετία του 1920 ο Χάιζενμπεργκ μαζί με τον Ερβιν Σρέντιγκερ (1887–1961) θεμελίωσαν στη φυσική την κβαντική μηχανική. Σύμφωνα μ' αυτή δεν μπορούμε να ξέρουμε πάντα πώς λειτουργεί το άτομο όχι μόνο γιατί δεν έχουμε τις απαραίτητες γνώσεις, αλλά γιατί στη λειτουργία του σημαντικό ρόλο παίζει και ο παράγοντας τύχη.

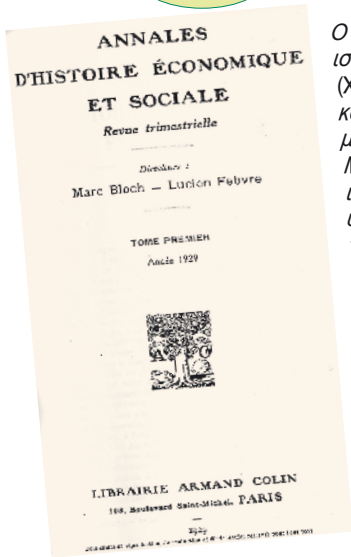
Π 9.21

Ένα από τα πρώτα ραντάρ στη Μεγάλη Βρετανία στα χρόνια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (1939–1945). Το 1935 ο Βρετανός φυσικός Ρόμπερτ Γουότσον-Γουότ κατασκεύασε το ραντάρ. Το ραντάρ εκπέμπει μικροκύματα τα οποία, όταν συναντούν αντικείμενα, αντανακλώνται (γυρίζουν πίσω). Έτσι μπορούμε να ανιχνεύσουμε αντικείμενα που είναι μακριά ή δεν μπορούμε να τα δούμε.

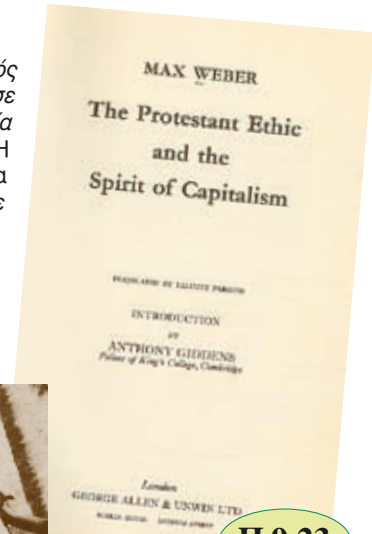
Π 9.22

Κοινωνικές επιστήμες

Ο πρώτος τόμος από το γαλλικό ιστορικό περιοδικό Ανάλ (Χρονικά), που εκδόθηκε το 1929 και συνεχίζει να κυκλοφορεί μέχρι σήμερα. Οι Μαρκ Μπλοκ και Λισιέν Φεμπρ, οι ιστορικοί που ίδρυσαν τα Ανάλ, υποστήριζαν ότι ενδιαφέρον για τη μελέτη της ιστορίας δεν έχουν τόσο η πολιτική και το κράτος όσο η οικονομία, η κοινωνία και ο πολιτισμός που αναπτύξανε οι άνθρωποι στο παρελθόν. Επίσης υποστήριζαν τη συνεργασία ανάμεσα στην ιστορία και στις άλλες κοινωνικές επιστήμες (τη γεωγραφία, την ψυχολογία κ.ά.).

Στην κοινωνιολογία ο Γερμανός Μαξ Βέμπερ (1864–1920) μελέτησε πώς διαμορφώνεται η εξουσία στις κοινωνίες. Στο έργο του Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού (1920) υποστήριξε ότι οι ιδέες επηρεάζουν την οικονομία. Στην εικόνα το εξώφυλλο της αγγλικής έκδοσης του βιβλίου.

Ο Μπόνισλαβ Μαλινόφσκι (1884–1942) με ντόπιους στα νησιά Τρόμπριαντ (στο δυτικό Ειρηνικό) το 1917. Ο Μαλινόφσκι, Πολωνός που εργάστηκε στη Μεγάλη Βρετανία, θεωρείται ιδρυτής της σύγχρονης κοινωνικής ανθρωπολογίας. Καθιέρωσε την επιτόπια έρευνα στη μελέτη των κοινωνιών, δηλαδή την πρακτική ο ερευνητής να ζει για ένα διάστημα με τους κατοίκους της κοινωνίας που μελετάει.

Π 9.23

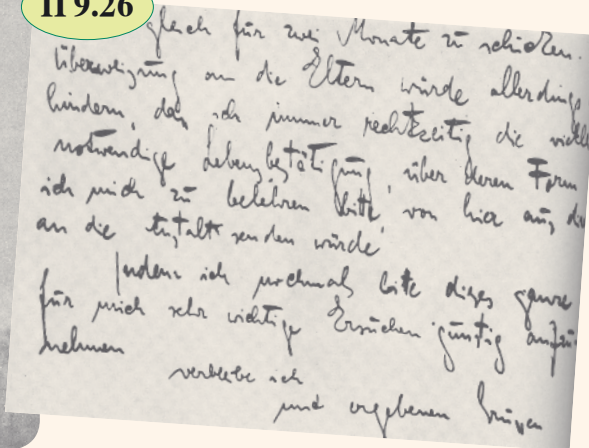
Π 9.24

Μυθιστορήματα

Π 9.25

Π 9.26

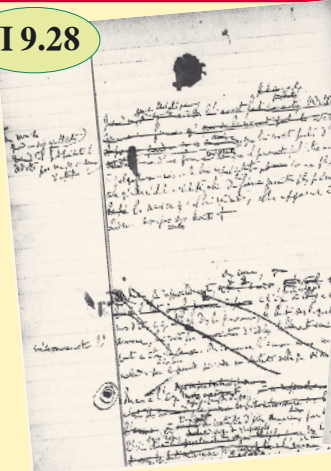
Ο συγγραφέας Φραντς Κάφκα (1883–1924) το 1912. Ο Κάφκα ήταν Εβραίος, έζησε στην Πράγα (σήμερα στην Τσεχία) και έγραψε όλα τα βιβλία του στα γερμανικά. Θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς μοντερνιστές συγγραφείς και το έργο του είχε σημαντική επιρροή στους μεταγενέστερους λογοτέχνες. Ανάμεσα στα έργα του ξεχωρίζουν τα μυθιστορήματα Η δίκη (1925), Ο πύργος (1926) και Αμερική (1927). Στην εικόνα Π 9.25 ο Κάφκα και στην Π 9.26 απόσπασμα από ένα γράμμα του.

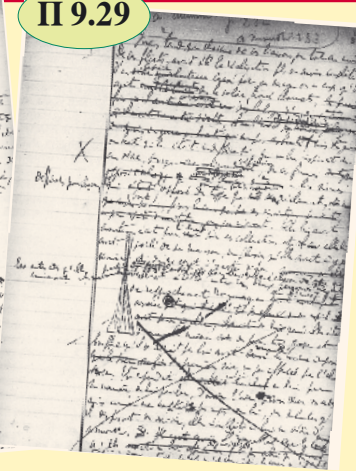
Π 9.27

Π 9.28

Π 9.29

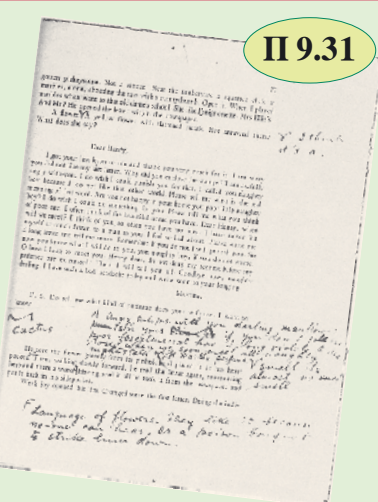

Στην εικόνα Π 9.27 ο Γάλλος συγγραφέας Μαρσέλ Προυστ (1871–1922) και στις Π 9.28 και Π 9.29 χειρόγραφες σελίδες από το μυθιστόρημά του Αναζητώντας το χαμένο χρόνο. Το έργο του αυτό, που θεωρείται το πιο σημαντικό μυθιστόρημα του 20ού αιώνα, επηρέασε πολλούς λογοτέχνες.

Π 9.30

Π 9.31

Ο Ιρλανδός Τζέιμς Τζόις (1882–1941) πειραματίζεται με τη γραφή και ανατρέπει πολλούς κανόνες της αφήγησης και του μυθιστορήματος. Το πιο σημαντικό του έργο είναι το Οδυσσέας (1922). Στην εικόνα Π 9.30 ο Τζόις το 1938 και στην Π 9.31 σελίδα από τον Οδυσσέα με χειρόγραφες σημειώσεις του συγγραφέα.

Π 9.32

Ο Γερμανός συγγραφέας Τόμας Μαν (1875–1955) με τα εγγόνια του το 1948. Ο Μαν είναι ένας από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς συγγραφείς. Ανάμεσα στα μυθιστορήματά του ξεχωρίζουν Ο θάνατος στη Βενετία (1912) και Το μαγικό βουνό (1924). Ο Μαν ήταν αντίθετος με τους ναζί και τις ιδέες τους και, όταν αυτοί πήραν την εξουσία, εγκατέλειψε τη χώρα του.

B. Οι ευρωπαϊκοί φασισμοί

Ο ιταλικός φασισμός

Πόλεμος στην Αβησσυνία

Η Αβησσυνία (ή Αιθιοπία) ήταν κράτος στην ανατολική Αφρική. Η Ιταλία στα τέλη του 19ου αιώνα προσπάθησε να την κάνει αποικία της, αλλά δεν μπόρεσε. Το 1935 ο Μουσολίνι επιτέθηκε στην Αβησσυνία και την κατέκτησε. Η Κοινωνία των Εθνών δεν εμπόδισε την ιταλική επίθεση, κυρίως επειδή η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία προσπαθούσαν να πάρουν την Ιταλία με το μέρος τους ενάντια στη Γερμανία. Αυτό όμως αποδυνάμωσε την Κοινωνία των Εθνών, όπως σχολιάζει στο παρακάτω απόσπασμα ο αυτοκράτορας της Αβησσυνίας Χαϊλέ Σελασιέ Α΄.

Το πρόβλημα είναι πολύ πιο ευρύ από την ιταλική επίθεση. Είναι η ύπαρξη της ίδιας της Κοινωνίας των Εθνών. Ο θεός και η ιστορία θα θυμούνται την απόφασή σας. Πρόκειται τα κράτη [της ΚΤΕ] να δημιουργήσουν το τρομερό προηγούμενο της υποταγής μπροστά στη βία; Ποια απάντηση θα φέρω πίσω στο λαό μου;

Απόσπασμα από ομιλία του Χαϊλέ Σελασιέ στην ΚΤΕ, 30 Ιουνίου 1936

Π 9.33

Η ιταλική επίθεση προκάλεσε διεθνείς αντιδράσεις, γιατί ο ιταλικός στρατός χρησιμοποίησε στην Αβησσυνία τα απαγορευμένα μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χημικά αέρια.

Π 9.34

Ο γερμανικός ναζισμός

Ναζιστικό Κόμμα

Το Ναζιστικό Κόμμα ιδρύθηκε το 1920. Συνδύαζε τον εθνικισμό, τον αντισημιτισμό και το λαϊκισμό. Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε μερικούς από τους στόχους του:

- ▶ Ζητάμε να ενωθούν όλοι οι Γερμανοί σε μια μεγαλύτερη Γερμανία [...].
- ▶ Ζητάμε επίσης να ακυρωθεί η Συνθήκη των Βερσαλιών.
- ▶ Ζητάμε γη για τον αυξανόμενο πληθυσμό μας.
- ▶ Μόνο οι Γερμανοί μπορούν να έχουν τα δικαιώματα του πολίτη. Γερμανός είναι αυτός που οι γονείς του είναι Γερμανοί. Από αυτό εξαιρούνται οι Εβραίοι [...].
- ▶ Ζητάμε οι μεγάλες βιομηχανίες να μοιράζονται τα κέρδη τους με τους εργάτες.
- ▶ Ζητάμε μεγάλες βελτιώσεις στη συνταξιοδότηση των ηλικιωμένων [...].
- ▶ Ζητάμε ελευθερία στη θρησκευτική πίστη [...], αρκεί η θρησκεία να μη βάζει σε κίνδυνο το κράτος ή τις ηθικές αξίες της γερμανικής φυλής. Το Κόμμα εναντιώνεται στην εβραϊκή θρησκεία για την αγάπη που δείχνει στα πλούτη.

Πρόγραμμα Ναζιστικού Κόμματος, έτος 1920

Π 9.35

Π 9.36

Αφίσες του Ναζιστικού Κόμματος. Η εικόνα Π 9.34 καλεί τους Γερμανούς εργάτες να ψηφίσουν Χίτλερ (1920) και η Π 9.36 υπόσχεται στους Γερμανούς αγρότες «δουλειά, ελευθερία και ψωμί» (αρχές δεκαετίας 1930).

Π 9.37

Έκδοση του 1942 του βιβλίου Ο αγώνας μου, που έγραψε ο Αδόλφος Χίτλερ το 1924 στη φυλακή, όπου πήγε για το πραξικόπημα στο Μόναχο. Σ' αυτό μιλάει για το ναζισμό και περιγράφει τα βασικά σημεία του: η πολιτική είναι μια πάλη ανάμεσα στις ανώτερες και στις κατώτερες φυλές, αλλά στο τέλος θα επικρατήσει η Άρια φυλή, που είναι ανώτερη από τις άλλες.

Φυλετική ιδεολογία

Π 9.38

Για τη ναζιστική ιδεολογία οι Άριοι, δηλαδή οι Γερμανοί, ήταν «ανώτερη φυλή» ως προς τη φυσική δύναμη, την εξυπνάδα και τον πολιτισμό.

Οι υπόλοιποι πληθυσμοί έμπαιναν σε μια ιεραρχία (δηλαδή σε μια σειρά) ανάλογα με το πόσο «συγγενείς» ήταν με τους Γερμανούς. Στη ναζιστική Ευρώπη, αμέσως κάτω από τους Γερμανούς θα ήταν οι πληθυσμοί που ζούσαν στη βόρεια Ευρώπη, που υποτίθεται ότι είχαν κοινά σημεία με τους Άριους. Μετά ακολουθούσαν οι πληθυσμοί που μιλούσαν γλώσσες οι οποίες προέρχονταν από τα λατινικά (Γάλλοι, Ιταλοί, Ρουμάνοι) και οι Έλληνες. Όλοι αυτοί θα εργάζονταν για τους Γερμανούς.

Οι Σλάβοι, οι Εβραίοι, οι Ρομά (Τσιγγάνοι) και όλοι οι μαύροι ήταν για τους ναζί «υπάνθρωποι» και επικίνδυνοι για «φυλετική μόλυνση». Εξίσου «υπάνθρωποι» ήταν για τους ναζί και οι ομοφυλόφιλοι (άντρες και γυναίκες), αλλά και οι ψυχικά άρρωστοι και οι ανάπηροι. Πίστευαν ότι όλοι αυτοί έβαζαν σε κίνδυνο την Άρια φυλή. Γι' αυτό έπρεπε να απομονωθούν, ακόμη και να εξοντωθούν. Το ναζιστικό καθεστώς

Πίνακας του Βόλφγκανγκ Βίλριχ που δείχνει την ιδανική ναζιστική οικογένεια. Το ναζιστικό καθεστώς απαγόρευσε στους Άριους να παντρεύονται ή να έχουν κοινωνικές σχέσεις με τις «κατώτερες φυλές».

έκανε πράξη αυτές τις αντιλήψεις και δολοφόνησε εκατομμύρια αθώους ανθρώπους. Σύμφωνα με τη ναζιστική ιδεολογία, η Άρια φυλή για να αναπτυχθεί χρειαζόταν «ζωτικό χώρο». Θα τον έπαιρνε από τους «κατώτερους» γείτονές της, ιδίως τους Σλάβους.

Στρέφουμε τα μάτια στις χώρες της Ανατολής [...]. Όταν μιλάμε για νέα εδάφη στην Ευρώπη σήμερα, πρέπει να σκεφτούμε αρχικά τη Ρωσία και τα γειτονικά της κράτη. Η ίδια η μοίρα μάς δείχνει το δρόμο προς εκεί [...]. Είναι καθήκον της εξωτερικής πολιτικής της Γερμανίας να παρέχει μεγάλες εκτάσεις για να τρέφεται και να ζει ο αυξανόμενος γερμανικός πληθυσμός.

Αδόλφος Χίτλερ, *Ο αγώνας μου*, έτος 1924

Π 9.39

Κρατικός υπάλληλος μετράει τη μύτη ενός άντρα για να διαπιστώσει αν είναι Άριος ή όχι.

Π 9.40

Π 9.41

Γερμανική αφίσα με αντισημιτικό περιεχόμενο. 1937.

Ενάντια στους Εβραίους

Από τα τέλη του 19ου αιώνα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες υπήρχε έντονος αντισημιτισμός. Όμως μόνο στη ναζιστική Γερμανία οδήγησε στη δολοφονία Εβραίων. Για τους ναζί οι Εβραίοι απειλούσαν την Άρια φυλή και δεν προσέφεραν τίποτα στον πολιτισμό. Τους θεωρούσαν υπεύθυνους για τα πάντα: για την ήττα της Γερμανίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, για τον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό, για τη μοντέρνα τέχνη, ακόμη και για την πορνογραφία. Με την άνοδό του στην εξουσία (1933) ο Χίτλερ στράφηκε αμέσως ενάντια στους Εβραίους: απαγορεύτηκε να μπαίνουν σε καταστήματα, στα πάρκα, σε εστιατόρια, ακόμη και στα δημόσια μέσα μεταφοράς. Παράλληλα, οι ναζί προσπάθησαν να εμποδίζουν τον κόσμο να ψωνίζει από εβραϊκά μαγαζιά και να πηγαίνει σε Εβραίους γιατρούς ή δικηγόρους. Σύντομα και οι Εβραίοι δημόσιοι υπάλληλοι έχασαν τις δουλειές τους. Στόχος ήταν οι Εβραίοι να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες. Πολλοί εγκαταλείψανε τη Γερμανία κυρίως μετά το 1935, όταν ψηφίστηκαν οι **νόμοι της Νιρεμβέργης**. Μ' αυτούς το ναζιστικό καθεστώς αφαίρεσε από τους Εβραίους όλα τα δικαιώματα που είχαν μέχρι τότε ως Γερμανοί πολίτες. Ας δούμε ένα απόσπασμα από αυτούς.

Για τον αντισημιτισμό στην Ευρώπη μιλήσαμε στη σ. 88.

Π 9.42

Το κίτρινο άστρο που υποχρεώθηκαν να φορούν οι Εβραίοι στα ρούχα τους (στο πέτο ή στο μανίκι) για να τους ξεχωρίζουν, ώστε όλοι να καταλαβαίνουν ότι είναι Εβραίοι και να τους αποφεύγουν.

Π 9.43

Απαγορεύονται οι γάμοι ανάμεσα σε Εβραίους και σε όσους έχουν γερμανικό [...] αίμα. Απαγορεύονται οι εξωσυζυγικές σχέσεις ανάμεσα σε Εβραίους και σε όσους έχουν γερμανικό [...] αίμα. Οι Εβραίοι δεν μπορούν να προσλαμβάνουν στα σπίτια τους γυναίκες με γερμανικό αίμα [...], που είναι μικρότερες από 45 χρονών.

Νόμος για την προστασία του γερμανικού αίματος και της γερμανικής τιμής, 15 Σεπτεμβρίου 1935

Π 9.44

Εικόνα από ναζιστικό παιδικό βιβλίο: ο Εβραίος δάσκαλος και οι Εβραίοι μαθητές του διώχνονται από το γερμανικό σχολείο.

Διαμόρφωσαν τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις ιδέες τους

Η ναζιστική ιδεολογία διαδόθηκε και μέσα από το σχολείο, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα από γερμανική εφημερίδα.

Π 9.45

Όλα τα μαθήματα (γερμανικά, ιστορία, γεωγραφία, χημεία και μαθηματικά) πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη σημασία σε στρατιωτικά θέματα, να υμνούν τη στρατιωτική θητεία και τους Γερμανούς ήρωες και ηγέτες, και τη δύναμη της [...] Μεγάλης Γερμανίας. Η χημεία θα αναπτύσσει γνώσεις γύρω από το χημικό πόλεμο, τα εκρηκτικά κτλ. και τα μαθηματικά θα βοηθούν να αποκτήσουν καλές σχέσεις με τα όπλα [...].

Εφημερίδα *Ντερ Άνγκριφ*, έτος 1939

Παρακάτω διαβάζουμε τα μαθήματα που διδάσκονταν τα κορίτσια 13 χρόνων σε σχολείο του Βερολίνου.

Π 9.46

Ώρα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο
8.00–8.45	Γερμανικά	Γερμανικά	Γερμανικά	Γερμανικά	Γερμανικά	Γερμανικά
8.50–9.35	Γεωγραφία	Ιστορία	Ωδική*	Γεωγραφία	Ιστορία	Ωδική
9.40–10.25	Φυλετικές σπουδές	Φυλετικές σπουδές	Φυλετικές σπουδές	Φυλετικές σπουδές	Φυλετικές σπουδές	Φυλετικές σπουδές
10.25–11.00	Διάλειμμα	Διάλειμμα	Διάλειμμα	Διάλειμμα	Διάλειμμα	Διάλειμμα
11.00–12.05	Οικοκυρικά και μαθηματικά	Οικοκυρικά και μαθηματικά	Οικοκυρικά και μαθηματικά	Οικοκυρικά και μαθηματικά	Οικοκυρικά και μαθηματικά	Οικοκυρικά και μαθηματικά
12.10–12.55	Ευγονική	Υγιεινή και Βιολογία	Ευγονική	Υγιεινή και Βιολογία	Ευγονική	Υγιεινή και Βιολογία

* Δηλαδή τραγούδι και μουσική

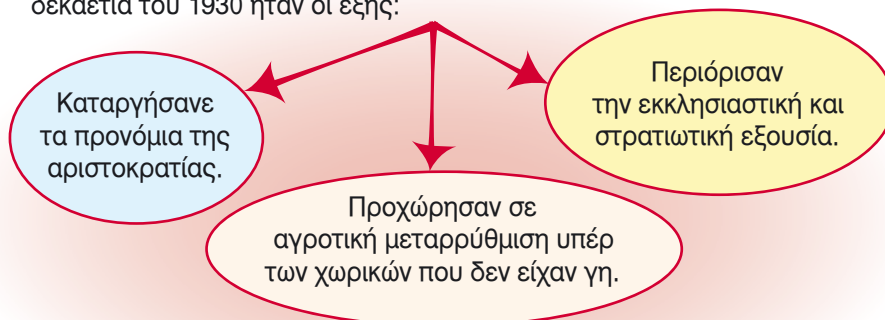
Στα διαλείμματα και τα απογεύματα τα παιδιά ασχολούνταν με τη γυμναστική και τον αθλητισμό.

Γ. Η Ευρώπη πριν από την έκρηξη του πολέμου

Ο Ισπανικός Εμφύλιος (1936–1939)

Σημαντικές μεταρρυθμίσεις

Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις που έκαναν οι δημοκρατικές κυβερνήσεις στην Ισπανία στη δεκαετία του 1930 ήταν οι εξής:

Οι συντηρητικοί αντιδράσανε και προκάλεσαν συγκρούσεις και αναταραχές.

Λαϊκό Μέτωπο της Αριστεράς

Το 1935, όταν ο φασισμός απειλούσε σχεδόν όλη την Ευρώπη, τα κομμουνιστικά κόμματα στα ευρωπαϊκά κράτη άρχισαν να συνεργάζονται με τις άλλες αριστερές δυνάμεις, ώστε να κερδίσουν μαζί τις εκλογές. Έτσι δημιουργήθηκαν τα Λαϊκά Μέτωπα της Αριστεράς, που συγκέντρωσαν όλες τις αριστερές δυνάμεις. Πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Λαϊκά Μέτωπα σχημάτισαν κυβερνήσεις στη Γαλλία και στην Ισπανία.

Φωτογραφία από εκδήλωση που διοργάνωσε το Λαϊκό Μέτωπο της Γαλλίας στις 14 Ιουλίου 1937. Το Λαϊκό μέτωπο κέρδισε τις εκλογές στη Γαλλία τον Ιούνιο του 1936. Πρωθυπουργός έγινε ο Λεόν Μπλουμ (1872-1950), αρχηγός του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος. Παρόλο που έμεινε στην εξουσία για περίπου ένα χρόνο μόνο, έκανε σημαντικές μεταρρυθμίσεις: καθιέρωσε την εργασιμη εβδομάδα των 40 ωρών, την πληρωμένη άδεια, τις συλλογικές συμβάσεις για τους εργαζόμενους κ.ά.

Π 9.47

Π 9.48

Ισπανικός χάρτης από την περίοδο του Ισπανικού Εμφύλιου που δείχνει την πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη και την Ασία.

Διεθνείς Ταξιαρχίες

Οι Διεθνείς Ταξιαρχίες δημιουργήθηκαν από εθελοντές που πήγαν στην Ισπανία για να πολεμήσουν με τους δημοκρατικούς ενάντια στο στρατό του Φράνκο. Υπολογίζεται ότι 40.000 εθελοντές από πενήντα χώρες (και από την Ελλάδα) πολέμησαν στον Ισπανικό Εμφύλιο. Με τις δυνάμεις του Φράνκο πολέμησαν μόνο 1.000 εθελοντές.

Στο απόσπασμα αυτό ένας Αμερικανός εξηγεί στη μητέρα του γιατί πολεμάει με τις Διεθνείς Ταξιαρχίες.

Π 9.49

Ιταλοί εθελοντές που πολέμησαν στις Διεθνείς Ταξιαρχίες.

Στην Ισπανία υπάρχουν χιλιάδες μητέρες σαν κι εσένα που δεν είχαν ποτέ δίκαιη μεταχείριση στη ζωή. Ενώθηκαν λοιπόν και ψήφισαν μια κυβέρνηση που πραγματικά έδινε νόημα στη ζωή τους. Αλλά ένα μάτσο κτήνη αποφάσισαν να συντρίψουν αυτό το υπέροχο πράγμα. Γι' αυτό ήρθα στην Ισπανία, μαμά, για να βοηθήσω αυτούς τους φτωχούς ανθρώπους να κερδίσουν αυτή τη μάχη, για να γίνουν μια μέρα πιο εύκολα [τα πράγματα] για σένα και για τις μανάδες του μέλλοντος.

Μπιλ Μπέιλι, απόσπασμα από γράμμα στη μητέρα του, έτος 1937

Π 9.50

Π 9.51

Η Ντολόρες Ιμπαρούρι (1895–1989) ήταν στέλεχος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ισπανίας και πολύ καλή ομιλήτρια. Υπέγραφε τα κείμενά της με το ψευδώνυμο Πασιονάρια (στα ισπανικά σημαίνει λουλούδι του πάθους), με το οποίο και έγινε γνωστή.

Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από την ομιλία της Ισπανίδας Ντολόρες Ιμπαρούρι καθώς αποχαιρετούσε τις Διεθνείς Ταξιαρχίες μετά την ήττα των δημοκρατικών.

Π 9.52

Για πρώτη φορά στην ιστορία της πάλης των λαών έγινε το θαύμα [...]: δημιουργήθηκαν οι Διεθνείς Ταξιαρχίες, που βοήθησαν να σωθεί η ελευθερία και η ανεξαρτησία [...] της ισπανικής μας γης. Κομμουνιστές, σοσιαλιστές, αναρχικοί, δημοκρατικοί, άντρες με διαφορετικό χρώμα, διαφορετική ιδεολογία, ανταγωνιστικές θρησκείες, που όλοι τους αγαπούσαν την ελευθερία και τη δικαιοσύνη, ήρθαν και μας προσέφεραν τους εαυτούς τους χωρίς αντάλλαγμα [...]. Σύντροφοι των Διεθνών Ταξιαρχιών: [...] γυρίζετε τώρα πίσω [...]. Μπορείτε να φύγετε περήφανοι. Έχετε γράψει ιστορία. Είστε θύλος. Είστε το ηρωικό παράδειγμα για τη δημοκρατική αλληλεγγύη [...]. Δε θα σας ξεχάσουμε. Κι όταν ανθίσει η ελιά της ειρήνης [...] στη Δημοκρατία της Ισπανίας, επιστρέψτε. Επιστρέψτε σ' εμάς κι εδώ θα βρείτε μια πατρίδα.

Ντολόρες Ιμπαρούρι (Πασιονάρια), Ομιλία στη Βαρκελώνη, 29 Οκτωβρίου 1938

Η πολιτική του κατευνασμού και η έκρηξη του πολέμου

Π 9.53

Συμφωνία του Μονάχου

Στη Σουδητία ζούσε μια μεγάλη γερμανόφωνη μειονότητα. Οι «Γερμανοί της Σουδητίας» ήταν περίπου τρία εκατομμύρια και σε πολλούς είχαν διαδοθεί οι ναζιστικές ιδέες. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1939 συναντήθηκαν στο Μόναχο οι πρωθυπουργοί της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας με το Χίτλερ. Στην Τσεχοσλοβακία δεν επιτράπηκε να πάρει μέρος. Την επόμενη μέρα Βρετανοί και Γάλλοι συμφώνησαν να καταλάβει η Γερμανία τη Σουδητία.

Γερμανοί της Σουδητίας υποδέχονται με ενθουσιασμό το Χίτλερ. Οκτώβριος 1938.

Αρνήθηκαν να συμμαχήσουν

Την άνοιξη του 1939 η Σοβιετική Ένωση πρότεινε στη Μεγάλη Βρετανία και στη Γαλλία να συμμαχήσουν ενάντια στη ναζιστική Γερμανία, αλλά εκείνες αρνήθηκαν. Στο παρακάτω απόσπασμα ο κατοπινός Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ θεωρεί ότι τότε χάθηκε μια μεγάλη ευκαιρία.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία έπρεπε να δεχτούν τη σοβιετική πρόταση. Με τη συμμαχία Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας και Σοβιετικής Ένωσης, η Γερμανία θα φοβόταν και δε θα ξεκινούσε τον πόλεμο. Εάν ο κύριος Τσάμπερλεϊν [...] είχε απαντήσει «Ναι. Ας συμμαχήσουμε εμείς οι τρεις για να τσακίσουμε το λαιμό του Χίτλερ», θα είχε αλλάξει την πορεία της ιστορίας.

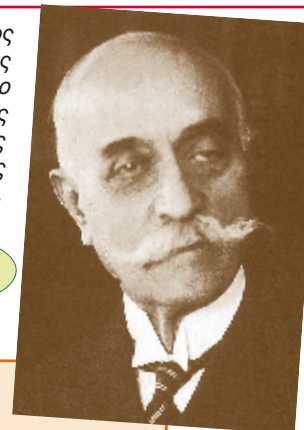
Ουίνστον Τσόρτσιλ, *Απομνημονεύματα*, έτος 1948

Π 9.54

Ο Ουίνστον Τσόρτσιλ σε φωτογραφία του 1937.

Π 9.55

Ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης (1855–1935) έγινε ο πρώτος πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας (1924).

Δ. Η μεσοπολεμική Ελλάδα

Πολιτικές παρατάξεις και κόμματα

Αβασίλευτη δημοκρατία

Παρακάτω διαβάζουμε ένα απόσπασμα από το ψήφισμα με το οποίο η Εθνοσυνέλευση καταργεί τη μοναρχία.

Π 9.56

[Η Εθνοσυνέλευση] κηρύσσει οριστικά έκπτωτη τη δυναστεία των Γλίξμπουργκ, όλα τα μέλη της δεν έχουν κανένα δικαίωμα στο θρόνο και στην ελληνική ιθαγένεια και τους απαγορεύει να μένουν στην Ελλάδα. Αποφασίζει να γίνει η Ελλάδα κοινοβουλευτική δημοκρατία, με τον όρο ότι αυτή η απόφαση θα εγκριθεί με δημοψήφισμα [...]. Επιτρέπει την [...] απαλλοτρίωση των κτημάτων [...] της έκπτωτης δυναστείας. Κτήματα που δόθηκαν στα μέλη της [...] περνούν αυτόματα στο δημόσιο [=ελληνικό κράτος] [...], χωρίς καμιά αποζημίωση.

Δ' Συντακτική Εθνοσυνέλευση της Ελλάδας, 25 Μαρτίου 1924
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.57

Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929–1930 είχε στόχο να εκσυγχρονίσει το εκπαιδευτικό σύστημα ώστε να βοηθήσει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και να καταπολεμήσει τον αναλφαβητισμό.

Για να δημιουργηθεί το λαϊκό σχολείο:

- ▶ Ιδρύθηκαν τα κατώτερα επαγγελματικά σχολεία. Σ' αυτά μπορούσαν να γραφτούν χωρίς εξετάσεις μαθητές και μαθήτριες μετά το δημοτικό. Η φοίτηση διαρκούσε δύο με τρία χρόνια.
- ▶ Η εκπαίδευση έγινε υποχρεωτική μέχρι τα 14 χρόνια και για τα αγόρια και για τα κορίτσια.
- ▶ Τα δημοτικά έγιναν μεικτά και έτσι περισσότερα κορίτσια μπορούσαν να πηγαίνουν σχολείο. Μέχρι τότε τα περισσότερα καινούργια σχολεία ήταν για τα αγόρια.
- ▶ Η δημοτική γλώσσα έγινε υποχρεωτική για όλες τις τάξεις του δημοτικού.

Παρ' όλα αυτά, και αυτή η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση απέτυχε, γιατί:

Λίγα παιδιά από τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα πήγαιναν στο δημοτικό ή μπορούσαν να το τελειώσουν.	Τα επαγγελματικά σχολεία που ιδρύθηκαν δεν οργανώθηκαν καλά και δεν μπόρεσαν να πείσουν ότι άξιζαν ούτε τους μαθητές ούτε τους γονείς τους.	Η δημοτική δεν μπόρεσε να εδραιωθεί. Η καθαρεύουσα συνέχισε να διδάσκεται στο δημοτικό και στο γυμνάσιο.	Τα μαθήματα του σχολείου δε συνδυάστηκαν με τη σύγχρονη ζωή. Τις περισσότερες ώρες τη βδομάδα διδάσκονταν γλωσσικά μαθήματα (και κυρίως αρχαία ελληνικά) σε βάρος των «θετικών» μαθημάτων.
---	---	--	--

Συνεργασία ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη

Στην Ελλάδα, μετά τη συνθήκη της Λοζάνης, πολλοί υποστήριζαν τη **συμφιλίωση των βαλκανικών λαών** και την οικονομική συνεργασία των κρατών.

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου μιλάει για όλα όσα ενώνουν τα βαλκανικά έθνη.

Για τη Συνθήκη της Λοζάνης μιλήσαμε στη σ. 160.

Είμαστε πολύ πιο όμοιοι απ' όσο μπορούμε να φανταστούμε. Ζήσαμε εμείς, οι βαλκανικοί λαοί, χιλιάδες χρόνια δίπλα δίπλα, σχεδόν στις ίδιες οικονομικές συνθήκες, και τον περισσότερο καιρό μέσα στον ίδιο κρατικό οργανισμό. Περάσαμε τις ίδιες δοκιμασίες. Αναμειχθήκαμε μεταξύ μας. Τα νεότερα έθνη στα οποία ανήκουμε, ανεξάρτητα από την αρχαιότητα ή το αρχαίο μεγαλείο τους, επηρεάστηκαν αρκετά στη σημερινή διαμόρφωσή τους από αυτή την ανάμειξη [...]. Η λαϊκή ποίηση και γενικά [η λαϊκή τέχνη] των βαλκανικών λαών παρουσιάζουν μεγάλη συγγένεια.

Αλέξανδρος Παπαναστασίου, Προς τη Βαλκανική Ένωση. Οι Βαλκανικές Συνδιασκέψεις, έτος 1934
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.58

Π 9.59

Γελοιογραφία από την εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα* που σατιρίζει τη Βαλκανική Συνδιάσκεψη, 5 Οκτωβρίου 1930.

Πρώτα ξεκίνησε η προσέγγιση **Ελλάδας και Τουρκίας**, που κατέληξε το 1930 στις ελληνοτουρκικές συμφωνίες. Με αυτές, ανάμεσα στα άλλα, ρυθμίστηκαν οριστικά τα σύνορα των δύο κρατών και κανονίστηκε το ζήτημα με τις περιουσίες των προσφύγων (οι πρόσφυγες και στις δύο χώρες δε θα έπαιρναν αποζημίωση για τις περιουσίες που είχαν χάσει).

Το 1930 έγινε επίσης στην Αθήνα η **Α΄ Βαλκανική Διάσκεψη** με στόχο τη δημιουργία της **Βαλκανικής Ένωσης**. Ωστόσο, η προσπάθεια για τη συνεργασία των βαλκανικών κρατών δεν πέτυχε.

Για τις διασπάσεις των σοσιαλιστικών κομμάτων μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου μιλήσαμε στη σ. 141

Π 9.60

Νέα κόμματα

Τα κυριότερα ήταν:

Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας (ΣΕΚΕ)

Το 1924 μετατράπηκε στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ). Το ΚΚΕ υπερασπιζόταν τους εργάτες, συμμετείχε στην Γ΄ Διεθνή και είχε στόχο τη σοσιαλιστική επανάσταση. Στο Μεσοπόλεμο οι κομμουνιστές διώκονται συστηματικά από το κράτος.

Δημοκρατική Ένωση (ΔΕ)

Αρχηγός της ήταν ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Περιλάμβανε φιλελεύθερους δημοκράτες και, ανάμεσα στα άλλα, ζητούσε αγροτική μεταρρύθμιση και εκδημοκρατισμό του κράτους.

Αγροτικό Κόμμα (ΑΚ)

Υπερασπιζόταν τους αγρότες και ζητούσε αγροτική μεταρρύθμιση.

Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΔΣΚΕ)

Είχε σοσιαλδημοκρατικές ιδέες και πρόγραμμα.

Δικτατορία

Ο Ιωάννης Μεταξάς, με τη δικαιολογία ότι η γενική απεργία που είχε προγραμματίσει η ΓΣΕΕ θα ανέτρεπε το καθεστώς, επέβαλε δικτατορία στις 4 Αυγούστου του 1936. Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε το διάγγελμά του προς το βασιλιά Γεώργιο Β΄.

[...] Μεγαλειότατε,

[...] Η χώρα βρίσκεται σε έκρυθμη κατάσταση [...].

Η κατάσταση αυτή προέρχεται από την κομμουνιστική προπαγάνδα που κάθε μέρα μεγαλώνει [...]. Ο κομμουνισμός [...] άρχισε κάνοντας πολλές αδικαιολόγητες απεργίες [για να ενισχύσει] τη στασιαστική ενέργεια [= ανταρσία] που ετοιμάζει [...].

Η στασιαστική αυτή ενέργεια θα αρχίσει με την πανεργατική απεργία που έχει πολύ συστηματικά και εντατικά οργανωθεί για αύριο και που [...] θα εξελιχθεί [...] σε [απεργία] με μεγάλη διάρκεια και θα πάρει καθαρά τη μορφή εμφύλιου πολέμου.

Η κυβέρνηση [...] έχει πειστεί ότι αν αφήσει να εκδηλωθεί αυτός [ο εμφύλιος πόλεμος] θα χυθεί πολύ αίμα και ίσως δε θα μπορέσει να καταστείλει την εξέγερση. Επομένως, επειδή η κυβέρνηση έχει το καθήκον να προλάβει αυτή τη συμφορά [...], ζητάει από τη Μεγαλειότητά Σας να κηρύξετε στρατιωτικό νόμο και αναλαμβάνει όλη την ευθύνη για αυτή [...] την πράξη.

Διάγγελμα του Ιωάννη Μεταξά, 4 Αυγούστου 1936
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.61

Π 9.62

Αφίσα της ΕΟΝ από τις γιορτές για τα 120 χρόνια από την επανάσταση του 1821.

Μιμήθηκε

Όπως όλα τα φασιστικά καθεστώτα, το καθεστώς της 4ης Αυγούστου υποστήριζε ότι σημασία έχει το σύνολο και όχι το άτομο. Την ευημερία του συνόλου εξασφάλιζε ο ηγέτης του κράτους, δηλαδή ο Ιωάννης Μεταξάς.

Π 9.63

Π 9.64

Προπαγανδιστικές εκδηλώσεις της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου.

Οικονομία και κοινωνία: προβλήματα και διεκδικήσεις

Να φτιάξουν ξανά τη ζωή τους

Στις περιπέτειες και στις προσπάθειες που έκαναν οι πρόσφυγες για να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους στην Ελλάδα αναφέρονται τα παρακάτω αποσπάσματα από μαρτυρίες προσφύγων τη δεκαετία του 1960.

Π 9.65

Την άλλη μέρα του Φωτός, Ιανουάριο του 1923, βγήκαμε στην Ελλάδα. Μόλις βγήκαμε, περιμένανε κυρίες και μας μοιράσανε ψωμιά και τυριά. Την ίδια μέρα μάς βάλανε στο τρένο και μας πήγανε στην Τρίπολη. Τις δύο πρώτες βραδιές μείναμε μέσα στην Τρίπολη. Κοιμηθήκαμε μέσα στην εκκλησία του Αϊ-Βασίλη. Εκεί ήρθανε και μας είδανε διάφοροι ντόπιοι και μας είπανε άμα θέλαμε δουλειά θα μας βοηθήσουνε. Όπου έβρισκε δουλειά η κάθε γυναίκα πήγαινε. Στα χωράφια, σε σπίτια να υπηρετεί. Και τα παιδιά μας μπήκανε σε δουλειές.

Κι εγώ έρημη ήμουνα και είχα τρία παιδιά μαζί μου. Μπήκα στο σπίτι ενός οδοντογιατρού και υπηρετάγα απ' το πρωί ως το βράδυ. Τα αγόρια μου, το ένα μπήκε σε φούρνο, το άλλο σ' έναν μπακάλη, έκανε θελήματα. Μόνο το κορίτσι [...] έμενε στο στρατώνα και μας περίμενε να γυρίσουμε το βράδυ όλοι.

[Από την Τρίπολη φεύγουν για τον Πειραιά]. Άμα βγήκαμε στον Πειραιά, δεν είχαμε πού να μείνουμε. Δυο νύχτες κοιμηθήκαμε στο σταθμό, στο ύπαιθρο.

Τρέξαμε, πήγαμε στα υπουργεία και τότε μας πήρανε και μας βάλανε στο εργοστάσιο Στρίγγου, σε κάτι αποθήκες μέσα, στον Πειραιά. Εκεί ήτανε κι άλλοι πρόσφυγες, από της Σμύρνης τα μέρη όλοι.

Έξι μήνες μείναμε μέσα εκεί. Έφτασε ο δεύτερος χρόνος της προσφυγιάς. Ήμασταν στα 1924 κι ακούσαμε πως γίνονται συνοικισμοί, για να κάσουμε εμείς οι πρόσφυγες, στον Ποδονίφτη, στους Ποδαράδες, στην Κοκκινιά.

Τότε ξέρεις πώς πιάνανε τα σπίτια στους συνοικισμούς; Πήγαινες εκεί, κρεμούσες ένα τσουβαλάκι ή ό,τι άλλο είχες σ' ένα δωμάτιο και το σπίτι ήτανε δικό σου. Ατέλειωτα ήτανε ακόμη κεραμίδια δεν είχανε, πόρτες δεν είχανε, παράθυρα δεν είχανε. Και μερικά που είχανε πόρτες και παράθυρα πηγαίνανε άλλοι τη νύχτα και τις βγάζανε και ανάβανε φωτιές να ζεσταθούνε, να μαγειρέψουνε. Δυο χρόνια που φτάσαμε εμείς στην Ελλάδα ήρθε και μας βρήκε στην Κοκκινιά και ο άντρας μου.

Μαρτυρία Μαριάνθης Καραμουσά, από το χωριό Μπαγάρασι στην περιοχή του Αϊδινίου

Π 9.66

Η κοινότητα της Νέας Καρβάλης, που ιδρύθηκε το 1926.

Π 9.67

Όταν φτάσαμε στο Καραμπουρνού της Θεσσαλονίκης, μας έκαναν καραντίνα. Μείναμε κάπου δύο βδομάδες στα σύρματα, όπου στήσαμε τσαντίρια [...]. Από εκεί μας πήγαν στην Καβάλα. Μετά τρεις μέρες [...] μας πήγαν στην τοποθεσία Τσινάρ ντερέ, έξω από την Καβάλα [...]. Νομίζαμε πως είχαν τελειώσει τα βάσανά μας [...]. Μείναμε εκεί από το Σεπτέμβρη μέχρι το Μάη. Ο τόπος ήταν γιομάτος αγκαθωτούς θάμνους. Για να πάμε από το ένα τσαντίρι στο άλλο σχιζόταν τα ρούχα μας και γινόταν κουρέλια. Και παντού ερημιά. Δεν άκουγες ούτε σκύλου γάβγισμα ούτε λάλημα κοκόρου. Κι ο κόσμος όλος πέθαινε [...]. Το Μάη κατεβήκαμε κοντά στη θάλασσα, εκεί που είναι τώρα η Νέα Καρβάλη. Κάτσαμε

κι εκεί δυο χρόνια κάτω από τσαντίρια, ώσπου να χτίσει ο Εποικισμός τα σπίτια. Το μέρος εκείνο ήταν χειρότερο από το άλλο. Κάθε μέρα πέθαιναν πέντε έξι άνθρωποι από τις θέρμες [=ελονοσία]. Προπαντός οι νέοι και οι έγκυες,

Μαρτυρία Πολυξένης Κατραντζή, από το χωριό Καρβάλη (Γκέλβερι) στην Καππαδοκία

Έχτισε σπίτια και οικισμούς για τους πρόσφυγες

Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφονται τα σπίτια που έχτισε η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων.

Π 9.68

Προσφυγικό σπίτι για δύο οικογένειες στο Διδυμότειχο. 1925.

Π 9.69

Η Επιτροπή έχει ήδη κτίσει 40.557 νέα σπίτια. Αυτά είτε βρίσκονται σε παλιά χωριά ή δημιουργούν νέα [...]. Ο αριθμός και ο τύπος των [...] χώρων διαφέρουν από χωριό σε χωριό, ανάλογα με τα χρήματα που δόθηκαν, τις τοπικές ανάγκες καθώς και τα υλικά που υπήρχαν σε κάθε τόπο [...]. [...] Ένας ειδικός τύπος κατοικίας χρησιμοποιήθηκε για να στεγάσει τους ψαράδες, άλλος [...] γι' αυτούς που τρέφουν μεταξοσκώληκες και ένας άλλος για όσους καλλιεργούν καπνά, έτσι ώστε να υπάρχει κατάλληλη υποδομή για το στέγνωμα του προϊόντος.

Κοινωνία των Εθνών, Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα, έτος 1926
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Εσωτερικοί μετανάστες

Πολλοί άφηναν τα ορεινά χωριά τους και πήγαιναν να ζήσουν στις πόλεις, με την ελπίδα ότι θα κάνουν τη ζωή τους καλύτερη.

Ο πληθυσμός των ελληνικών πόλεων (1928)

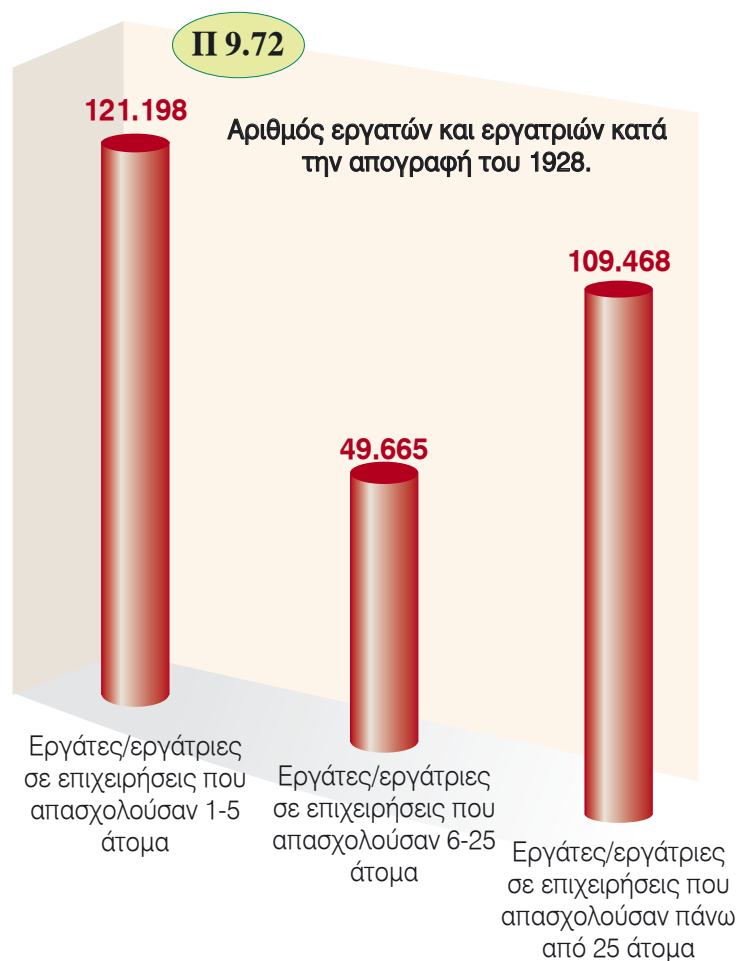
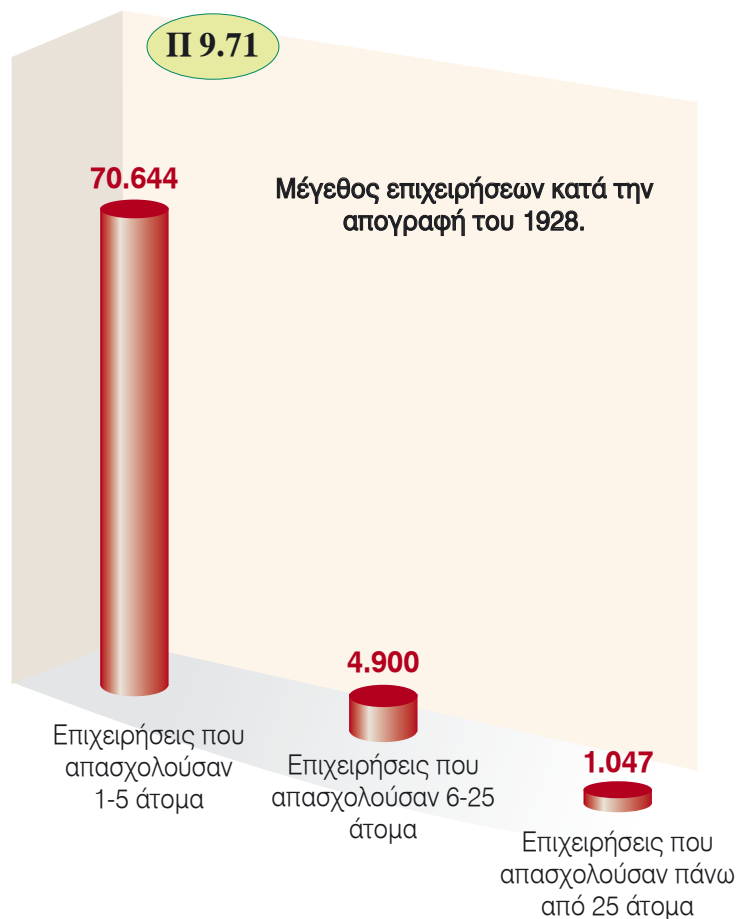
Π 9.70

Πόλη	Γηγενείς %	Πρόσφυγες %	Μετανάστες %
Αθήνα	29	28	43
Πειραιάς	28	40	32
Θεσσαλονίκη	36	48	16
Καβάλα	21	57	22
Πάτρα	50	11	39
Βόλος	31	29	40
Ξάνθη	37	41	22
Ηράκλειο	39	36	25
Κομοτηνή	45	34	21
Δράμα	19	70	11

Πόλη	Γηγενείς %	Πρόσφυγες %	Μετανάστες %
Καλαμάτα	45	12	43
Σέρρες	36	50	13
Μυτιλήνη	40	47	14
Χανιά	46	22	32
Λάρισα	37	17	47
Χίος	52	36	12
Ερμούπολη	56	14	30
Ιωάννινα	48	15	38
Πύργος	56	4	41
Τρίκαλα	61	3	36

Εργάτες

Οι περισσότεροι εργάτες ήταν συγκεντρωμένοι στην Αττική, στη Θεσσαλονίκη, στην Καβάλα και στο Βόλο.

Άσχημες συνθήκες

Η ζωή των λαϊκών στρωμάτων απασχόλησε τις κρατικές υπηρεσίες. Παρακάτω διαβάζουμε ένα απόσπασμα από έρευνα που έκανε το 1922 η Επιθεώρηση Εργασίας στην Αθήνα και στον Πειραιά:

Η Επιθεώρηση Εργασίας ήταν μια κρατική υπηρεσία που παρακολουθούσε αν εφαρμόζονταν οι εργατικοί νόμοι.

Όλα σχεδόν τα λαϊκά σπίτια είναι άθλια [...], γιατί είναι όλα κακοχτισμένα, με στέγες από τις οποίες βλέπει κανείς συχνά τον ουρανό, με πάτωμα το υγρό χώμα, με πόρτες που χάσκουν και παράθυρα χωρίς τζάμια. Στις παλιές συνοικίες και στις δύο πόλεις [στην Αθήνα και τον Πειραιά] η κατάσταση είναι φρικτή. Δρόμοι στενοί. Σπίτια παλιά, πολλά έτοιμα να πέσουν. Σκάλες που οι σανίδες τους φεύγουν κάτω απ' τα πόδια εκείνου που ανεβαίνει. Πατώματα σαρακοφαγωμένα, βρόμικα [...]. Τοίχοι γκρίζοι που πάνω τους ζωγραφίζει [...] η μούχλα και η υγρασία. Αυλές στενές, υγρές και ακάθαρτες. Δωμάτια μικρά σαν τρύπες [...]. Υπόγεια χωρίς φως, χωρίς αέρα [...]. Από κάθε πόρτα βγαίνουν παιδάκια [...], κίτρινα, καχεκτικά, με τραβηγμένα προσωπάκια, με ματάκια κατακόκκινα από τα τραχώματα [=μια αρρώστια των βλεφάρων], με ποδαράκια σαν καλάμια, που [...] δίνουν την εντύπωση γέρων. Η ακαθαρσία στήνει εκεί μέσα το βασιλείο της.

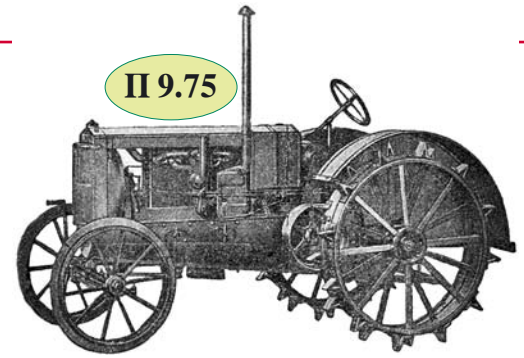
Μαρία Δεσύπρη, *Η γυναίκα και η κοινωνική πρόνοια*, έτος 1922
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.73

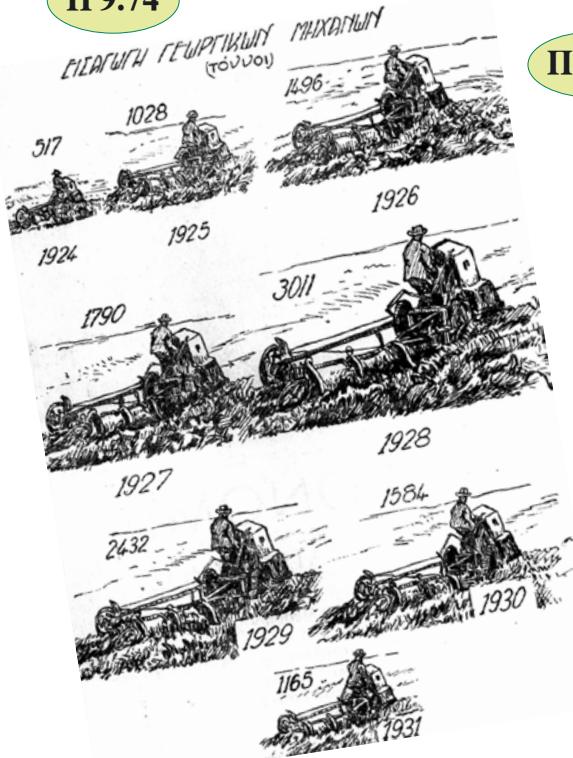
Αγροτική μεταρρύθμιση

Η ανάγκη να δοθεί γη στους πρόσφυγες επιτάχυνε την αγροτική μεταρρύθμιση. Έτσι μπόρεσαν πολλοί αγρότες να ζήσουν καλύτερα, η οικονομία αναπτύχθηκε και μειώθηκαν οι κοινωνικές ανισότητες.

Μηχανή για όργωμα. 1931.

Π 9.74

Σκίτσο για εισαγωγές γεωργικών μηχανημάτων από το 1924 ως το 1930.

Π 9.76

Χάρτης του υπουργείου Γεωργίας που παρουσιάζει την αγροτική μεταρρύθμιση. 1937.

Π 9.77

Κοινωνικές ασφάλισεις

Η ελληνική βουλή με νόμο που ψήφισε το 1930 ίδρυσε το **Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ)**. Σύμφωνα με το νόμο, όλοι οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα ασφαλιζονταν υποχρεωτικά για ατυχήματα, ασθένεια και σύνταξη. Τα έσοδα του ΙΚΑ θα προέρχονταν από εισφορές των εργαζομένων, των εργοδοτών και του κράτους. Ο νόμος άρχισε να εφαρμόζεται το 1937.

Βιβλιάριο ασφάλισης του ΙΚΑ. 1944.

Αφίσα της καπνοβιομηχανίας Ζουλιάμη.

Π 9.78

Καπνεργάτες

Ο καπνός ήταν το βασικό προϊόν που εξήγε η Ελλάδα στο Μεσοπόλεμο. Καπνεργοστάσια υπήρχαν στην Καβάλα, στη Δράμα, στη Θεσσαλονίκη, στο Βόλο και σε άλλες περιοχές όπου καλλιεργούσαν καπνά. Οι **καπνεργάτες** συνήθως δε δούλευαν όλη τη χρονιά (εποχική εργασία) και συχνά έμεναν άνεργοι. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις τους ήταν πολύ ισχυρές και ήταν οι καλύτερα οργανωμένοι εργαζόμενοι στις δεκαετίες του 1920 και 1930.

Μετοχή της Ανώνυμης Καπνεμπορικής Εταιρίας της Βόρειας Ελλάδας. 1939.

Π 9.80

Π 9.79

Πακέτο τσιγάρων της καπνοβιομηχανίας Παπαστράτου. Αρχές της δεκαετίας του 1930.

Φύτεμα καπνού στη Βόρεια Ελλάδα.

Π 9.81

Π 9.82

Πακέτο τσιγάρων Καποράλ.

Οι καπνέμποροι συχνά διαμαρτύρονταν ότι οι καπνεργάτες ήθελαν να επιβάλλουν τους δικούς τους όρους στη δουλειά. Παρακάτω διαβάζουμε:

Έτσι ο καπνεργάτης επειδή τις περισσότερες φορές αγνοεί εντελώς [...] τα δικαιώματα και το ρόλο του εργοδότη, θεωρεί τη δουλειά στον καπνό αποκλειστικό του δικαίωμα, που δεν εξαρτάται από τη θέληση κανενός ούτε έχει κάποιο περιορισμό. Φτάνει δε στο σημείο να θεωρεί κάθε διαταγή του εργοδότη σχετικά με τη δουλειά σαν παρέμβαση τρίτου στα δικαιώματά του. Είναι [...] συχνό φαινόμενο όταν ένας εργάτης απολύεται από τον εργοδότη του να αρνείται να φύγει από την καπναποθήκη ή να πιάνει δουλειά αυθαίρετα στην καπναποθήκη, ενάντια στη θέληση του εργοδότη.

Έκθεση Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, έτος 1929

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.83

Π 9.84

Διαδήλωση καπνεργατών μπροστά από το καπνεργοστάσιο «Ματσάγγος» στο Βόλο. 2 Ιουνίου 1936.

«Εχθροί του κράτους»

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας πολλοί πολιτικοί άρχισαν να βλέπουν εχθρούς του έθνους στο εσωτερικό της χώρας, κυρίως τους κομμουνιστές. Όλο και πιο συχνά οι απεργίες και τα εργατικά αιτήματα αντιμετωπίζονται σαν απειλή για το κοινωνικό καθεστώς, ο στρατός παρεμβαίνει με βία και κάνει συλλήψεις, συχνά μάλιστα υπάρχουν και νεκροί από τη μεριά των εργατών. Τελικά η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων ψηφίζει νόμο με στόχο να καταστείλει την κομμουνιστική προπαγάνδα και δράση. Ο νόμος (γνωστός ως «Ιδιώνυμο») προέβλεπε να διαλυθούν όλες οι οργανώσεις και τα σωματεία όπου υπήρχε επίδραση του ΚΚΕ και όριζε ότι θα πήγαινε φυλακή ή εξορία:

όποιο[ς] επιδιώκει την εφαρμογή ιδεών που έχουν ολοφάνερο στόχο την ανατροπή με βίαια μέσα του σημερινού κοινωνικού συστήματος [...] ή προωθεί την εφαρμογή τους προσηλυτίζοντας [= πείθοντας] άλλους.

Νόμος «Περί Μέτρων Ασφαλείας του Κοινωνικού Καθεστώτος και Προστασίας των Ελευθεριών», Ιούλιος 1929

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.85

Όταν ο νόμος ήρθε στη βουλή για να ψηφιστεί, πολλοί βουλευτές διαμαρτυρήθηκαν ότι είναι αντιδημοκρατικός, κυρίως γιατί τιμωρούσε τις ιδέες πριν από τις πράξεις. Ένα απόσπασμα από την απάντηση που έδωσε ο υπουργός Εσωτερικών διαβάζουμε παρακάτω.

Μέτρα [...] ενάντια στον κομμουνιστικό κίνδυνο πήραν όλα τα κράτη, χωρίς καμιά εξαίρεση, και είναι δυστυχώς αναμφισβήτητο ότι τα πιο χλιαρά τέτοια μέτρα τα πήρε η χώρα μας. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η Ελλάδα μάζεψε, ενώ δε θα έπρεπε, όλους τους ξένους προπαγανδιστές και όλους τους διεθνείς λωποδύτες που διαρκώς απασχολούν την αστυνομία. Για το λόγο αυτό [...] βρίσκεται ήδη στην Αθήνα η έδρα της βαλκανικής κομμουνιστικής ομοσπονδίας, η οποία σήμερα δρα ελεύθερα εδώ, αφού [...] περιπλανήθηκε σε όλα τα Βαλκάνια και πουθενά δεν μπόρεσε ελεύθερα να σταθεί και να δράσει.

Κωνσταντίνος Γ. Ζαβιτζιάνος, «Αγόρευσεις κατά την συνεδρίαση της Βουλής της 30ής Μαΐου 1929»,
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.86

Έτσι διαλύθηκαν οι περισσότερες εργατικές οργανώσεις και απαγορεύτηκαν οι απεργίες και οι διαδηλώσεις. Πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι απολύθηκαν και αρκετοί στάλθηκαν εξορία στα νησιά.

Στο παρακάτω απόσπασμα, από το βιβλίο που έγραψε Αυστραλός δημοσιογράφος ο οποίος επισκέφτηκε εξόριστους στα νησιά, διαβάζουμε για τη ζωή μιας εξόριστης.

Π 9.87

[Η Καλλιόπη Σκοιδιάκη] ζούσε στην Αθήνα, όπου εργαζόταν ως ράφτρα και είχε εξοριστεί ως επικίνδυνη κομμουνίστρια εξαιτίας του έργου της στο συνδικάτο [...]. [Ως συνδικαλίστρια] επισκεπτόταν συχνά τα εργαστήρια για να επιβλέπει τις εργασιακές συνθήκες. Δεν έμπαινε στα μαγαζιά, αλλά ρωτούσε τις συναδέλφους της μόλις σχολούσαν, με αποτέλεσμα να συλληφθεί πολλές φορές με το Ιδιώνυμο [...]. Την Πρωτομαγιά του 1933, συλλάβανε 250 μέλη συνδικάτων. Δεκαεννέα καταδικάστηκαν σε δεκάμηνη εξορία, ανάμεσά τους και τρεις γυναίκες. Η Καλλιόπη ήταν μία από αυτές [...] και εξορίστηκε στην Ανάφη. Οι γονείς της Καλλιόπης ήταν φτωχοί. Έτσι την έστειλαν να εργαστεί σε ηλικία επτά ετών [...]. «Μα δεν ήμουν και η μόνη», είπε η Καλλιόπη. «Στο μέρος που ζούσα πολλά μικρά κορίτσια έπρεπε να βγουν να δουλέψουν». Ποτέ της δεν πήγε σχολείο. Οι γονείς της ποτέ δεν είχαν την οικονομική ευχέρεια να τη στείλουν. Έτσι μεγάλωσε χωρίς να γνωρίζει ανάγνωση και γραφή. «Έμαθα να διαβάζω και να γράφω στην εξορία».

Μπερτ Μπερτλς, *Εξόριστοι στο Αιγαίο*, έτος 1938

Π 9.88

Π 9.89

Δύο φωτογραφίες με εξόριστους στην Ανάφη. Στην Π 9.88 από την απεργία πείνας και στην Π 9.89 κύκλος μελέτης που οργάνωσαν οι εξόριστοι. 1936.

Γενική απεργία στη Θεσσαλονίκη στις 9 Μαΐου 1936

Από τα τέλη Απριλίου του 1936 οι καπνεργάτες σε όλη τη βόρεια Ελλάδα απεργούσαν ζητώντας μεγαλύτερα μεροκάματα. Τους συμπαραστάθηκαν και άλλοι επαγγελματίες σε διάφορες πόλεις. Το κράτος αντιμετώπισε αυτές τις απεργίες με τη βία.

Στις αρχές Μαΐου 1936 κηρύχτηκε γενική απεργία στη Θεσσαλονίκη και στην Καβάλα, που είχαν και τους πιο πολλούς καπνεργάτες.

Π 9.91

Από τις διαδηλώσεις στη Θεσσαλονίκη το Μάιο του 1936.

Π 9.90

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ ΚΑΠΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ
ΠΡΟΣ ΟΛΟ ΤΟΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟ ΛΑΟ

Πέντε μέρες τώρα συνεχίζεται από τη μια άκρη στην άλλη [με αποφασιστικότητα, ο απελπισμένος] απεργιακός μας αγώνας ενάντια στο καπνεμπορικό κεφάλαιο [που μας ληστεύει] για τη διεκδίκηση πιο ανθρώπινης ζωής [...].

ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ!

Εκδηλώστε με πράξεις τη συμπάθεια και την αλληλεγγύη σας. Ο αγώνας μας είναι και δικός σας. Απαιτήστε να γίνουν δεκτά τα δίκαια αιτήματά μας.

ΚΑΠΝΕΡΓΑΤΕΣ, ΚΑΠΝΕΡΓΑΤΡΙΕΣ!

Επιμονή, συνοχή, αποφασιστικότητα και πειθαρχία. Ναι! Μ' αυτά και με την ενίσχυση όλου του εργαζόμενου λαού, των εργατών, των επαγγελματιών-βιοπαλαιστών, των τίμιων διανοούμενων, θα κερδίσουμε.

ΖΗΤΩ Ο ΑΠΕΡΓΙΑΚΟΣ ΜΑΣ ΑΓΩΝΑΣ.

Η εκτελεστική επιτροπή

Προκήρυξη της Πανελλαδικής Καπνεργατικής Ομοσπονδίας, Μάιος 1936

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Η αστυνομία αντιμετώπισε τους απεργούς με βία: τραυμάτισε και συνέλαβε πολλούς, και στις 9 Μαΐου σκότωσε πάνω από δέκα άτομα στη Θεσσαλονίκη.

Νέα επαγγέλματα

Στο Μεσοπόλεμο όλο και περισσότερες γυναίκες δουλεύουν υπάλληλοι σε τράπεζες, σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και σε δημόσιες υπηρεσίες. Δεν τις αντιμετώπιζαν όμως σαν ίσες: δεν μπορούσαν να έχουν την ίδια καριέρα ούτε και να πάρουν τον ίδιο μισθό με τους άντρες. Σ' αυτό το ζήτημα αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα.

Το κράτος πριν από λίγο έδωσε το παράδειγμα για το διωγμό της εργαζόμενης γυναίκας. Είναι φυσικό ν' ακολουθήσουν την ίδια γραμμή οργανισμοί που θεώρησαν πάντα τη γυναικεία εργασία σαν αναγκαίο κακό και όρισαν για τις γυναίκες που είχαν τα προσόντα [να γίνουν] ανώτεροι υπάλληλοι, τη σταδιοδρομία και τους μισθούς κλητήρων [=κατώτεροι υπάλληλοι].

Σύμφωνα με την Εθνική Τράπεζα [...], κάθε γυναίκα υπάλληλος θεωρείται ότι έχει παραιτηθεί μόλις παντρευτεί.

[...] Για τις υπαλλήλους της Εθνικής Τράπεζας μπαίνει από σήμερα στυγνό το δίλημμα να διαλέξουν ανάμεσα στο γεροντοκορισμό και [τη συμβίωση εκτός γάμου], εφόσον η τρίτη λύση, ο πλούσιος γαμπρός, φαίνεται κάθε μέρα περισσότερο μακρινή και απίθανη.

Μαρία Σβώλου, «Ο διωγμός εξακολουθεί», *Ο αγώνας της γυναίκας*, έτος 1930

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.92

Φεμινιστικές οργανώσεις

Στο Μεσοπόλεμο οι φεμινιστικές οργανώσεις ζητούσαν πολιτικά δικαιώματα για τις γυναίκες και κυρίως το δικαίωμα να ψηφίζουν. Σ' αυτό το ζήτημα αναφέρεται και το ακόλουθο απόσπασμα.

Η κοινωνία, που δημιούργησε ο άντρας με τους νόμους του, τόσους αιώνες τώρα, συχνά αγνοεί τη γυναίκα και συχνότερα την αδικεί. Κι όμως κι αυτή σηκώνει βάρη [του κράτους] δίνοντας την εργασία της. Είναι κι αυτή άτομο ξεχωριστό κι έχει δικά της χωριστά συμφέροντα, που πρέπει μόνη της να τα υπερασπιστεί, μόνη της να χειραφετηθεί.

Κι επειδή μόνο το κράτος μπορεί να υπερασπιστεί να συμφέροντά μας και να αλλάξει τους κρατικούς θεσμούς, η Ελληνίδα πρέπει φυσικά να μπει μες στο μηχανισμό της πολιτείας [=του κράτους].

Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού, «Η Ελληνίδα και η ψήφος», περιοδικό *Ελληνίς*, έτος 1921

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 9.93

Η καθημερινή ζωή, η πνευματική κίνηση και η τέχνη

Π 9.94

Παρέα από ρεμπέτες σε καφενείο του Πειραιά στη δεκαετία του 1930.

Ρεμπέτικο

Το ρεμπέτικο τραγούδι ήταν βασισμένο στη μουσική της Ανατολής και μιλούσε για τους καημούς των φτωχών ανθρώπων. Στο Μεσοπόλεμο διαδόθηκε στα λαϊκά στρώματα στην Αθήνα, στον Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη. Το 1933 η Ρόζα Εσκενάζι, μια πολύ γνωστή τραγουδίστρια του ρεμπέτικου, τραγουδούσε:

Π 9.95

Είμαι μια μόρτισσα μικρή, καμωματού, τσαχπίνα,
που τραγουδάω στο καφέ αμάν και την περνάω φίνα.
Χορεύω και τσιφτετέλι κι όμορφο ζεϊμπεκάκι,
με βλέπουν όλοι, πίνουν και μεθούν και σπάνε νταλκαδάκι.
Κώστας Σκαρβέλης (Παστρομάς), «Στο καφέ αμάν», έτος 1933

Π 9.96

Ο Μάρκος Βαμβακάρης (1905–1972). Ο Βαμβακάρης ήταν από τους μεγαλύτερους ρεμπέτες συνθέτες. Από τα πιο γνωστά του τραγούδια είναι η Φραγκοσυριανή.

Από την άλλη, αναπτύσσεται και το «ελαφρύ τραγούδι», κυρίως ανάμεσα στα μεσαία και στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Ένα τέτοιο τραγούδι είναι και το παρακάτω.

Π 9.97

Δεν το 'χαμε καλοσκεφτεί, γιατί χωρίζαμε γιατί,
αφού πώς θέλεις να στο πω, και μ' αγαπάς και σ' αγαπώ.
Λόγια του κόσμου μην ακούς, έχεις να κάνεις με κακούς,
γύρνα και πάλι στα παλιά, και μη σκοτίζεσαι σταλιά.
Να μη μου είσαι θυμωμένο, έλα που σε περιμένω,
κι άσε τον παλιόκοσμο να λέει, να λέει ό,τι θέλει.
Μιχάλης Σουγιούλ – Αλέκος Σακελλάριος,
«Άσε τον παλιόκοσμο να λέει», έτος 1938

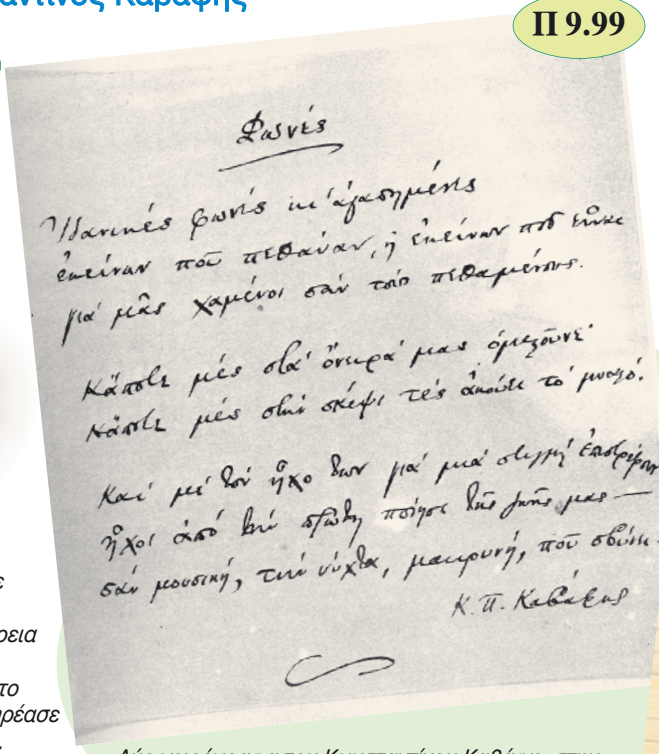
Κωνσταντίνος Καβάφης

Π 9.98

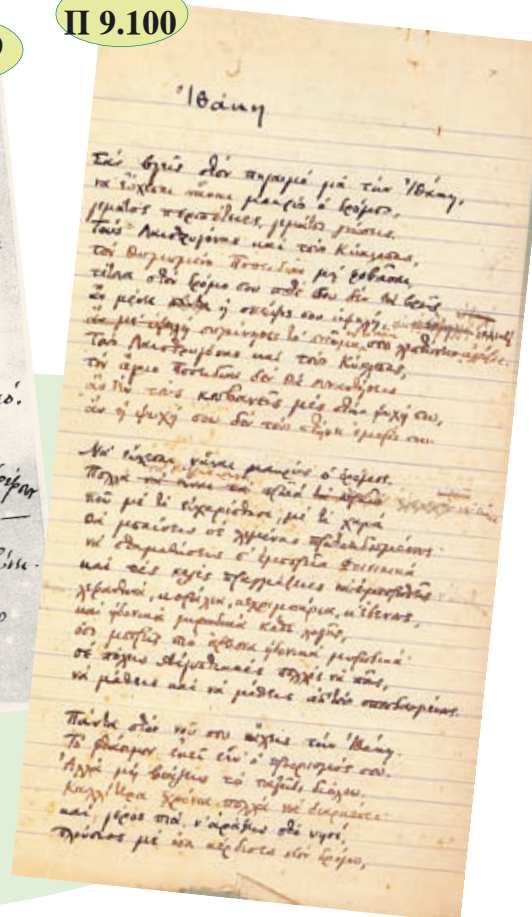
Ο ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης σε φωτογραφία του 1896 (1863–1933). Ο Καβάφης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Με το έργο του ανανέωσε την ποίηση και επηρέασε πολλούς μεταγενέστερους λογοτέχνες.

Π 9.99

Δύο χειρόγραφα του Κωνσταντίνου Καβάφη: στην εικόνα Π 9.99 το ποίημα Φωνές (1904) και στην Π 9.100 το ποίημα Ιθάκη (1910).

Π 9.100

[1919 – 1939]

- 1 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 9.2 και Π 9.3. Τι είδους κείμενα είναι; Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Την περίοδο 1919–1923 η Γερμανία αντιμετώπισε πολλά προβλήματα. Για ποια προβλήματα μιλάνε τα κείμενα Π 9.2 και Π 9.3; Τι λένε;
- γ) Γράψτε τέσσερα σύντομα κείμενα (50–60 λέξεις το καθένα) εξηγώντας πώς μπορεί να επηρέασε ο πληθωρισμός και η υποτίμηση του νομίσματος τον καθένα από τους παρακάτω Γερμανούς, οι οποίοι ζούσαν στη Γερμανία το 1923.

Χέρμαν Σνάιντερ.
Εργάτης σε μια βιομηχανία μετάλλου. Ζει με το μεροκάματο.

Γιόχαν Σάουμπερ.
Πολέμησε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τώρα ζει μαζί με άλλους παλιούς στρατιώτες σε μια πανσιόν.

Έριχ Μάγιερ.
Επιχειρηματίας.
Μετά το 1919 πήρε μεγάλα δάνεια από τις τράπεζες για τις επιχειρήσεις του. Χρωστάει πολλά χρήματα σ' αυτές.

Άλφρεντ Βέμπερ.
Έχει ένα κατάστημα παιχνιδιών. Είναι 63 χρονών. Πέρασε μια ζωή δουλεύοντας και κάνοντας οικονομίες για να έχει στα γεράματά του.

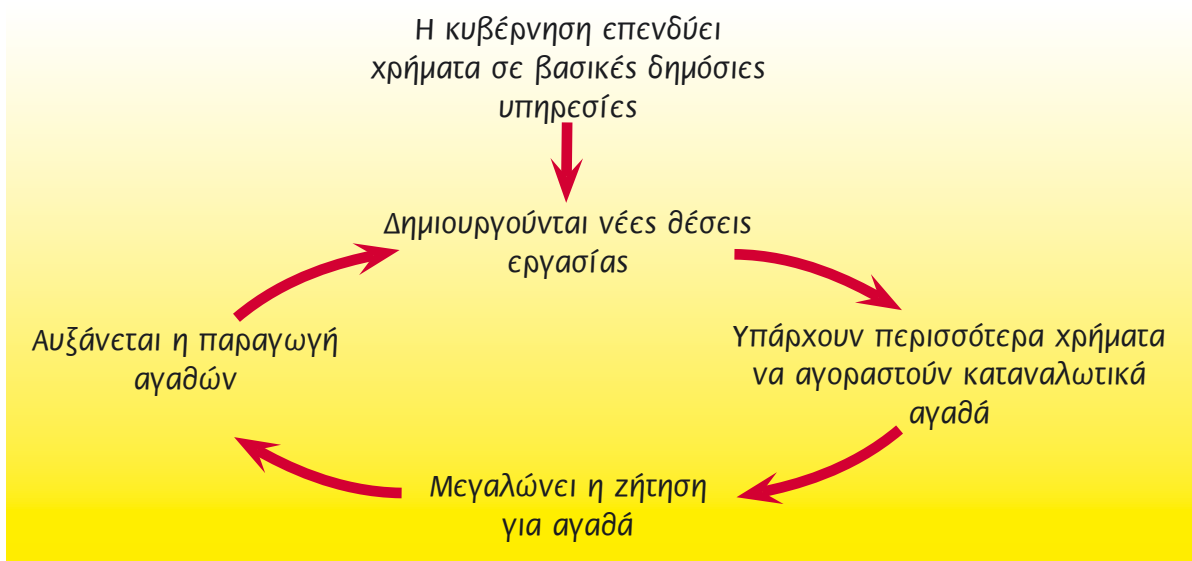
- 2 Η Νουκέτ Αγάογλου το 1931 είναι 37 χρονών και ζει στην Κωνσταντινούπολη με το σύζυγό της Αχμέτ, που είναι γιατρός, και τα τρία τους παιδιά, τον Ορχάν, τη Γκιουλσούν και τον Μουσταφά. Τι άλλαξε στη ζωή της Νουκέτ ως γυναίκας μέσα στη δεκαετία του 1920;
- 3 α) Διαβάστε το κείμενο Π 9.6. Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Ποιο στόχο είχε η αλλαγή στο αλφάβητο που γράφονται τα τουρκικά; Πώς η αλλαγή αυτή συνδέεται με τις προσπάθειες του Κεμάλ να δημιουργήσει ένα εθνικό και λαϊκό κράτος; Για όλα αυτά γράψτε ένα κείμενο (100–110 λέξεις).
- 4 α) Διαβάστε το κείμενο Π 9.9. Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Αντιγράψτε στο τετράδιό σας το παρακάτω σχήμα. Τοποθετήστε τις προτάσεις που ακολουθούν στη σωστή θέση σ' αυτό:
- γ) Ποιες φράσεις του κειμένου Π 9.9 μπορούν να συμπληρώσουν το σχήμα; Σε ποια σημεία θα τις τοποθετούσατε;

Τα ευρωπαϊκά κράτη επιστρέφουν στις τράπεζες των ΗΠΑ τα χρήματα με τόκο στα κέρδη στους μετόχους τους • Οι τράπεζες των ΗΠΑ δανείζουν τα ευρωπαϊκά κράτη • Οι μέτοχοι απολαμβάνουν τα κέρδη τους • Επενδυτές στις ΗΠΑ αγοράζουν μετοχές τραπεζών

- 5 α) Διαβάστε το κείμενο Π 9.12. Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Μελετήστε το παρακάτω σχήμα:

γ) Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από το κείμενο και το σχήμα γράψτε ένα δικό σας κείμενο (150–160 λέξεις) για το πώς λειτούργησε και τι πέτυχε το νιου ντιλ.

- 6 Γράψτε τέσσερα σύντομα κείμενα (50–60 λέξεις το καθένα) εξηγώντας πώς μπορεί να επηρέασε το κραχ της Ουόλ Στριτ και η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 τον καθένα από τους παρακάτω:

Ότο Σέφερ
Γερμανός εργάτης

Αντρέ Βιβιέρ
Γάλλος καταστηματάρχης

Τζόαν Πρίσλεϊ
Αγρότισσα στις ΗΠΑ

Στίβεν Γουίλσον
Επιχειρηματίας
στις ΗΠΑ

- 7 α) Η παρακάτω εικόνα δείχνει αγρότες και αγρότισσες που ξεκουράζονται μετά τη δουλειά σε κολχόζ στη Σοβιετική Ένωση τη δεκαετία του 1930. Τι ήταν τα κολχόζ; Πότε δημιουργήθηκαν και γιατί;
β) Διαβάστε το κείμενο Π 9.13. Τι είδους κείμενο είναι; Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα;

- γ) Πώς παρουσιάζονται οι αγρότες και οι αγρότισσες στη φωτογραφία; Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε από τη φωτογραφία και το κείμενο Π 9.13 για τη ζωή τους;
δ) Γιατί το σοβιετικό καθεστώς δημιούργησε τα κολχόζ; Ποιες συνέπειες είχε αυτό στη ζωή των Σοβιετικών αγροτών; Γράψτε ένα σχετικό κείμενο (120–130 λέξεις).

[1919 – 1939]

- 8 Η αφίσα δίπλα κυκλοφόρησε στη Γαλλία στα τέλη της δεκαετίας του 1930 από τους αντίπαλους του Στάλιν:
- Πώς εικονίζεται ο Ιωσήφ Στάλιν στην αφίσα; Πού κάθεται; Τι κρατάει; Ποιοι μπορεί να είναι αυτοί που εικονίζονται στο κάτω μέρος της αφίσας; Τι μπορεί να είναι τα κτίρια που εικονίζονται;
  - Ποια θέση προβάλλει η αφίσα για το Στάλιν και το σταλινικό καθεστώς; Ποια στοιχεία επιβεβαιώνουν όσα προβάλλονται στην αφίσα; Γράψτε ένα σχετικό κείμενο (100–110 λέξεις).

- 9 Αντιγράψτε στο τετράδιό σας τις παρακάτω φράσεις. Συμπληρώστε την κάθε φράση προσθέτοντας δύο τουλάχιστον λόγους για τους οποίους ο καθένας από όσους μιλάνε μπορεί να υποστήριξε το Μουσολίνι.

Είμαι ο Αντρέα Ρενιέρι, είμαι από τους μεγάλους γαιοκτήμονες της Σικελίας. Είμαι με το Μουσολίνι γιατί .....

Είμαι ο Ντομένικο Μπαντόλιο, πολέμησα με τον ιταλικό στρατό. Τώρα ζω στο κτήμα της γυναίκας μου έξω από την Πίζα. Υποστηρίζω το Μουσολίνι γιατί .....

Είμαι ο Ετόρε Λουνέτι, βιομήχανος στο Μιλάνο. Υποστηρίζω το Μουσολίνι γιατί .....

Είμαι ο Πάολο Ρόσι, παπάς σ' ένα χωριό έξω από το Παλέρμο. Είμαι με το Μουσολίνι γιατί .....

Είμαι ο Τζιάνι Τορνаторε, χήρος με μια κόρη και άνεργος εδώ και ένα χρόνο. Ζήτη ο Μουσολίνι! Είμαι μαζί του γιατί .....

Είμαι ο Τζοβάνι Σκίκι, είμαι αγρότης και δουλεύω στα κτήματα του Αντρέα Ρενιέρι. Ζήτη ο Μουσολίνι!

- 10 Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές και ποιες όχι; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

	Σωστό/Λάθος
Ο Αδόλφος Χίτλερ ίδρυσε το Ναζιστικό Κόμμα της Γερμανίας.	
Το Ναζιστικό Κόμμα είχε μικρή δύναμη στη δεκαετία του 1920.	
Οι Εβραίοι μπορούσαν να είναι μέλη του Ναζιστικού Κόμματος.	
Το Ναζιστικό Κόμμα δεχόταν τη Συνθήκη των Βερσαλιών.	
Οι ναζί υποστήριζαν ότι στη Γερμανία μπορεί να ζήσει όποιος θέλει.	
Το πραξικόπημα του Χίτλερ στο Μόναχο ήταν η ολοκληρωτική του καταστροφή.	
Στο πρόγραμμα του Ναζιστικού Κόμματος της Γερμανίας υπήρχαν φιλολαϊκά στοιχεία.	
Ο Αδόλφος Χίτλερ δεν επηρεάστηκε από τον ιταλικό φασισμό.	

- 11 α) Είστε ένα Βρετανός δημοσιογράφος και το 1928 επισκέπτεστε το Μόναχο. Όταν γυρίζετε πίσω στη Μεγάλη Βρετανία γράφετε ένα άρθρο για τους ναζί. Σ' αυτό μιλάτε για το ποιοι είναι οι ναζί, τι θέλουν για τη Γερμανία, ποιοι τους υποστηρίζουν και γιατί, ποιος είναι ο Αδόλφος Χίτλερ.
- β) Χωριστείτε σε ομάδες των 3–4 ατόμων. Η κάθε ομάδα γράφει το δικό της άρθρο (180–200 λέξεις).

- 12 α) Στο παρακάτω σχήμα αποτυπώνεται πώς ήθελε ο Χίτλερ τη Γερμανία. Αντιγράψτε το σχήμα στο τετράδιό σας. Δίπλα σε κάθε κουτί σημειώστε ορισμένα από τα μέτρα που πήρε ο Χίτλερ όταν ανέβηκε στην εξουσία.

- β) Οι περισσότεροι Γερμανοί υποστήριζαν τους στόχους αυτούς; Γιατί;
 γ) Γράψτε ένα κείμενο (130–150 λέξεις) για όλα αυτά.

- 13 α) Μελετήστε προσεκτικά τις πηγές 9.63, 9.64, 9.65, 9.66, Π 9.40, Π 9.41, Π 9.43. Αντιγράψτε στο τετράδιό σας και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Εικόνα	Χρονολογία	Ποιο είναι το θέμα της ιστορικής πηγής;	Τι πληροφορίες μάς δίνει η πηγή για το συγκεκριμένο θέμα;
9.63			
9.64			
9.65			
9.66			
Π 9.40			
Π 9.41			
Π 9.43			

- β) Μελετήστε το κείμενο Π 9.44. Τι είδους κείμενο είναι; Πότε γράφτηκε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- γ) Η Γερμανίδα Λουσίλ Άιχενγκριν, Εβραία, γεννήθηκε το 1924. Στη δεκαετία του 1930 ζούσε στο Αμβούργο με τον πατέρα της, τη μητέρα της και την αδελφή της. Τι προβλήματα αντιμετώπισε η οικογένειά της μετά την άνοδο των ναζί στην εξουσία το 1933; Γράψτε ένα σχετικό κείμενο (180–200 λέξεις). Στο κείμενό σας να συμπεριλάβετε και τις πληροφορίες που παίρνετε από τις πηγές 9.63, 9.64, 9.65, 9.66, Π 9.40, Π 9.41, Π 9.43 και το κείμενο Π 9.44.

- 14 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 9.45 και Π 9.46. Πότε γράφτηκαν; Τι είδους κείμενα είναι; Για τι μιλάνε; Τι λένε; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- β) Σύμφωνα με τα κείμενα Π 9.45 και Π 9.46 ποιοι ήταν οι βασικοί στόχοι της εκπαίδευσης στη ναζιστική Γερμανία;

- γ) Ποια μαθήματα στο κείμενο Π 9.46 εξυπηρετούσαν άμεσα αυτό το στόχο και ποια έμμεσα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

[1919 – 1939]

- 15 Παρακάτω διαβάζουμε μερικές «σύντομες ειδήσεις» από διάφορα γεγονότα που έγιναν στη ναζιστική Γερμανία την περίοδο 1933–1939. Αντιγράψτε στο τετράδιό σας τις ειδήσεις. Δίπλα στην καθεμιά προσθέστε τουλάχιστον δύο λόγους για τους οποίους μπορεί να να έγινε το καθένα από αυτά.

Ο Ούλριχ Σάφερ, ένας παπάς, κλείνεται σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Η ναζιστική εφημερίδα του Φράιμπουργκ αναφέρει ότι η αστυνομία έκανε έφοδο στα σπίτια δώδεκα κατοίκων για να βρει απαγορευμένη λογοτεχνία.

Ο συγγραφέας Γιόχαν Κλέπερ αναγκάζεται να παραιτηθεί από τη δουλειά του στο γερμανικό ραδιόφωνο.

Η Γερτρούδη Στράους γίνεται μέλος του Ναζιστικού Κόμματος.

Η κυβέρνηση διορίζει ειδική αστυνομία για να σιγουρευτεί ότι όλοι ακούνε τις κρατικές ραδιοφωνικές εκπομπές.

Ο Εβραίος καθηγητής Βίκτορ Κλέμπερερ κρεμάει έξω από το σπίτι του τη ναζιστική σημαία, όπως άλλωστε κάνουν όλοι, παρόλο που μισεί τους ναζί.

Τα Ες Ες επισκέπτονται περίπτερα στους σιδηροδρομικούς σταθμούς του Βερολίνου και διατάζουν τους ιδιοκτήτες τους να σταματήσουν να πουλάνε ξένες εφημερίδες.

- 16 α) Διαβάστε το κείμενο Π 9.55. Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Το κείμενο γράφτηκε την εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
 β) Ένας Βρετανός δημοσιογράφος μετά τη Συμφωνία του Μονάχου γράφει ένα άρθρο σε μια βρετανική εφημερίδα υποστηρίζοντας ότι η πολιτική της ειρήνευσης είναι μια σωστή πολιτική. Χωριστείτε σε ομάδες των 4–5 ατόμων. Κάθε ομάδα γράφει και από ένα άρθρο (130–150 λέξεις). Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!
 γ) Πολλοί όμως Βρετανοί δε συμφωνούν με όσα υποστηρίζει ο δημοσιογράφος στο άρθρο του. Ορισμένοι τότε στέλνουν γράμματα στις εφημερίδες υποστηρίζοντας ότι η πολιτική της ειρήνευσης δεν είναι σωστή. Η κάθε ομάδα αναλαμβάνει στη συνέχεια να γράψει ένα τέτοιο γράμμα (100–110 λέξεις). Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!
- 17 α) Μελετήστε προσεκτικά τα κείμενα Π 9.65, Π 9.67 και Π 9.69. Τι είδους κείμενα είναι; Πότε γράφτηκαν; Για τι μιλάνε; Τι λένε; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
 β) Μελετήστε προσεκτικά τις εικόνες 9.90, 9.91, 9.92, 9.93, 9.94, 9.95, 9.96, 9.97, Π 9.66 και Π 9.68. Αντιγράψτε στο τετράδιό σας και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Εικόνα	Χρονολογία	Τι δείχνει; Σε ποιο θέμα αναφέρεται;	Τι πληροφορίες μάς δίνει η εικόνα για το συγκεκριμένο θέμα;
9.90			
9.91			
9.92			
9.93			
9.94			
9.95			
9.96			
9.97			
Π 9.66			
Π 9.68			

- γ) Χωριστείτε σε ομάδες των 4–5 ατόμων. Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από τα κείμενα και τις εικόνες παραπάνω κάθε ομάδα αναλαμβάνει να γράψει ένα κείμενο (330–350 λέξεις) με θέμα «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1920». Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!

- 18 Σύμφωνα με την απογραφή του 1928 το ποσοστό των αναλφάβητων πάνω από 8 ετών στην Ελλάδα ήταν 40,72 % του πληθυσμού και πιο συγκεκριμένα 23,47% για τους άντρες και 57,97% για τις γυναίκες. Μια έκθεση της Κοινωνίας των Εθνών του 1926 δίνει ακόμη μεγαλύτερα νούμερα: μέσος όρος 50%, άντρες 35% και γυναίκες 66%. Με ποιους τρόπους προσπάθησε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 να λύσει αυτό το πρόβλημα; Ποια μέτρα πήρε ειδικότερα για τις γυναίκες; Γράψτε ένα κείμενο (140–150 λέξεις).
- 19 α) Αφού μελετήσετε τον πίνακα 9.98 να βρείτε τις πέντε πόλεις με τη μεγαλύτερη αύξηση στο ποσοστό του πληθυσμού τους.
β) Αφού μελετήσετε τον πίνακα Π 9.70 να βρείτε τις πέντε πόλεις με το μεγαλύτερο ποσοστό γηγενών, με το μεγαλύτερο ποσοστό προσφύγων και με το μεγαλύτερο πληθυσμό εσωτερικών μεταναστών στον πληθυσμό τους.
- 20 α) Μελετήστε τις εικόνες 9.110, 9.111, 9.112, 9.115, Π 9.84. Αντιγράψτε στο τετράδιό σας και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Εικόνα	Χρονολογία	Τι δείχνει; Σε ποιο θέμα αναφέρεται;	Τι πληροφορίες μάς δίνει η εικόνα για το συγκεκριμένο θέμα;
9.110			
9.111			
9.112			
9.115			
Π 9.84			

- β) Διαβάστε τα κείμενα Π 9.73, Π 9.83, Π 9.87 και Π 9.90. Αντιγράψτε στο τετράδιό σας και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Κείμενο	Πότε γράφτηκε;	Τι είδους κείμενο είναι;	Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα;	Ποιος/ ποιοι το έγραψαν;	Σε ποιο θέμα αναφέρεται;	Τι πληροφορίες μας δίνει το κείμενο για το συγκεκριμένο θέμα;
Π 9.73						
Π 9.83						
Π 9.87						
Π 9.90						

- γ) Ο Παντελής Πασιανίδης, 46 χρονών, είναι καπνεργάτης και ζει στην Καβάλα στη δεκαετία του 1930. Είναι παντρεμένος με την Ανατολή (που δουλεύει και αυτή ως καπνεργάτρια) και έχουν τρία παιδιά, το Σωκράτη, 23 ετών, την Ιουλία, 21 ετών, και το Γεώργιο, 15 ετών. Χωριστείτε σε ομάδες των 6–7 ατόμων. Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από τις εικόνες και τα κείμενα παραπάνω συζητήστε μεταξύ σας για τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετώπιζε η οικογένεια του Παντελή και της Ανατολής. Φτιάξτε έναν κατάλογο με τα πιθανά προβλήματα. Δίπλα σε κάθε πρόβλημα γράψτε δύο τουλάχιστον προτάσεις που να εξηγούν γιατί αυτό είναι πρόβλημα.
- δ) Στη συνέχεια εξηγήστε πώς ένα πρόβλημα μπορεί να συνδέεται με ένα άλλο ή με κάποια άλλα.
- ε) Πώς νομίζετε ότι η οικογένεια του Παντελή και της Ανατολής θα μπορούσαν να αντιδράσουν και να αναζητήσουν λύσεις στα προβλήματά τους;
- στ) Γράψτε ένα κείμενο (400–420 λέξεις) για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι εργάτες και οι εργάτριες στην Ελλάδα το Μεσοπόλεμο, τις διεκδικήσεις τους, τις αντιδράσεις τους κτλ. Το κείμενό σας να έχει δύο μέρη: στο πρώτο περιγράψτε μια μέρα από τη ζωή της οικογένειας του Παντελή και της Ανατολής αναδεικνύοντας τα προβλήματά τους. Στη συνέχεια με βάση όσα είπατε προηγουμένως προχωρήστε σε μια πιο γενική παρουσίαση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι εργάτες στην Ελλάδα του Μεσοπόλεμου.

[1919 – 1939]

21 Η τάξη σας συνεχίζει να μαζεύει στοιχεία για την ιστοσελίδα που έχει δημιουργήσει στο διαδίκτυο για την ιστορία των γυναικών στην Ευρώπη και στην Ελλάδα από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα. Η ενότητα είναι αφιερωμένη στο γυναικείο ζήτημα στην Ευρώπη και την Ελλάδα στο Μεσοπόλεμο.

α) Αντιγράψτε στο τετράδιό σας και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Εικόνα	Χρονολογία	Τι δείχνει; Σε ποιο θέμα αναφέρεται;	Τι πληροφορίες μάς δίνει η εικόνα για το συγκεκριμένο θέμα;
9.10			
9.13			
9.17			
9.18			
9.36			
9.37			
9.38			
9.113			
9.114			
9.115			
9.116			
Π 9.38			
Π 9.81			

- β) Διαβάστε τα κείμενα Π 9.92 και Π 9.93. Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Τι πληροφορίες μάς δίνουν τα κείμενα για τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία στο Μεσοπόλεμο, για τις διεκδικήσεις τους, για το γυναικείο ζήτημα;
- γ) Χωριστείτε σε ομάδες των 6–7 ατόμων. Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από τις εικόνες και από τα κείμενα παραπάνω η κάθε ομάδα γράφει ένα κείμενο (280–300 λέξεις) για τη θέση των γυναικών στην ευρωπαϊκή και την ελληνική κοινωνία στο Μεσοπόλεμο.
- δ) Παρουσιάστε την εργασία σας στο διαδίκτυο!

22 Μελετήστε προσεκτικά τις εικόνες 9.132, 9.133, 9.139, 9.140, 9.141, 9.142. Μπορείτε να βρείτε ποιοι ζωγράφισαν τους παρακάτω πίνακες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

2.

1.

3.

5.

4.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΠΑΙΔΩΝ
2003 - 2007

πρόσδεση **όχι** αφαίρεση
πολλαπλασιασμός **όχι** διαίρεση

ΕΠΕΑΕΚ II ΜΕΤΡΟ 1.1
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1.1.1
ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ:
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ/ΕΛΚΕ
ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΕΡΓΟΥ:
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΑΝΝΑ ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΘΑΛΕΙΑ ΔΡΑΓΩΝΑ

Η ΠΡΑΞΗ ΣΥΤΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ) ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ ΚΑΤΑ 80% ΚΑΙ 20% ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ, ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΤΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης